

การศึกษาที่มาของเรื่องตาสง

การศึกษาวรรณคดีนอกจากจะได้ศึกษาวรรณคดีมาศึกษาในด้านเนื้อหา กลวิธีการประพันธ์ เพื่อให้เห็นคุณค่า และแง่มุมต่าง ๆ อันได้แก่อารมณ์สะเทือนใจ ความงามในด้านวรรณศิลป์ ตลอดจนการสะท้อนค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว การศึกษาวรรณคดียังสามารถนำมาศึกษาได้ในแนวทาง คือ สามารถศึกษาวรรณคดีประเทศหนึ่ง กับอีกประเทศหนึ่งซึ่งมีลักษณะร่วมกัน นำมาเปรียบเทียบกัน ลักษณะร่วมอาจได้แก่ การมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน การมีบ่อเกิด หรือต้นเค้าเดียวกัน หรือการเปรียบเทียบวรรณคดีของประเทศที่ใช้ภาษาตระกูลเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งถ้าเราไม่รู้จักการศึกษาวรรณคดีชาติอื่น หรือ วัฒนธรรมอื่นมาเปรียบเทียบกับวรรณคดีไทยแล้ว เราก็อาจเข้าใจว่า เราเป็นชาติรุ่งเรืองทางวรรณคดีอยู่ชาติเดียวกันได้¹

สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีไทยกับวรรณคดีต่างประเทศในด้านบ่อเกิดจาก แหล่งต้นเค้าเดียวกัน จะทำให้รู้จักที่มา และวิวัฒนาการของวรรณคดีไทยนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน หรือทำให้เห็นอิทธิพลของวรรณคดีต่างประเทศที่เข้ามามีความสำคัญต่อวรรณคดีไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจะมีผลต่อเนื้อหา ความคิดที่ปรากฏในวรรณคดี อันได้แก่ ด้านสังคม ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านการเมือง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี อิทธิพลเหล่านี้ก็เชื่อว่าไทยจะรับเข้ามาทั้งหมดเสียทีเดียว ทั้งนี้ได้ปรากฏว่าวรรณคดีไทยซึ่งมีรากฐานมาจากวรรณคดีต่างประเทศ นั้น ส่วนแต่ได้รับการปรับปรุงยุค และการผสมผสานให้เข้ากับแนวคิดของความเป็นไทยตลอดมา เป็นที่ทราบกันว่า วรรณคดีไทยส่วนใหญ่จะถูกเรื่องขึ้นโดยอาศัยเรื่องราวที่มีมาก่อน แล้วในพงศาวดาร นิทานพื้นบ้าน ชาดก และวรรณคดีต่างประเทศ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีวรรณคดีไทย เรื่องที่นำเรื่องราวมาจากวรรณคดีไทยรุ่นก่อนที่แต่งไว้แล้ว มาถูกเป็นเรื่องราวใหม่ขึ้นอีก โดยดัดแปลงเนื้อความทั้งหมดบ้าง เพียงบางตอนบ้าง เช่น เรื่องกฤษณาสมณห้องคำฉันท์ บทละคร

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์สวรรณคดีไทย (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522), หน้า 208.

ในเรื่องอุรุษ บางทีก็คงเห็นเรื่องไว้ทั้งหมด เพียงแต่ใช้แบบแผนคำประพันธ์ให้แปลกออกไปเท่านั้นก็มี เช่น อิเหนาคำฉันท์ สุธนคำฉันท์ จึงเห็นได้ว่า ถ้าได้ศึกษาที่มาของวรรณคดีเหล่านี้ ก็จะยิ่งทำให้เข้าใจวรรณคดีไทยได้ลึกซึ้ง และกว้างยิ่งขึ้นกว่าการศึกษาวรรณคดีไทยเพียงฉบับเดียว ที่มาของวรรณคดีเหล่านี้ จึงถือเป็นอิทธิพลสำคัญในการสร้างรากฐานให้แก่วรรณคดีไทยมาตั้งแต่โบราณ

ที่มาของเรื่องดาหาลังนั้น มาจากชวาและมลายู โดยการแพร่กระจายของนิทานพื้นหยี อันเป็นต้นตอสำคัญของวรรณคดีไทยเรื่องนี้ ระเด่นปุรพจรกได้กล่าวว่า นิทานพื้นหยีเกิดขึ้นในชวาพุทธศตวรรษที่ 20 และต่อมาได้แพร่หลายทางมลายูที่มียะลกา เหตุที่เจาะจงว่ายะลกา ก็เพราะว่ายะลกาเป็นราชธานีแห่งอาณาจักรมลายูที่ได้ชัยชนะเหนือแดนมัมชบาหิต และปรากฏว่าคนชวาเข้าไปอาศัยอยู่ในอาณาจักรมลายูเป็นอันมาก² จึงเห็นได้ว่าวรรณคดีของชวาเรื่องนี้ได้แพร่หลายเข้าไปในมลายู จนต่อมาได้มีการแปลและแต่งขึ้นใหม่อีกเป็นจำนวนมาก

นิทานพื้นหยีที่เข้ามาในไทย เราได้จากมลายูทั้งสิ้น เริ่มแรกก็โดยการเล่านิทานจากหญิงชวามลายูให้พระราชธิดาในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศฟัง พระราชธิดาทั้งสองพระองค์ทรงพอพระทัยนิทานพื้นหยี จึงได้ทรงพระนิพนธ์ขึ้นองค์ละเรื่อง เจ้าฟ้าหญิงกฤตทลทรงเรื่อง ดาหาลัง เจ้าฟ้ามงกุฎทรงเรื่อง อิเหนา ทั้งเรื่องดาหาลัง และอิเหนาก็ได้เข้ามาเป็นวรรณคดีละครในในราชสำนักตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา มาสมัยกรุงธนบุรีไม่มีทละครเรื่องอิเหนาที่แต่งขึ้นใหม่ เข้าใจว่ายังคงใช้บทละครครั้งกรุงเก่าอยู่ แต่มีบทอิเหนาเป็นหนังสืออ่านคือ อิเหนาคำฉันท์ผลงานของหลวงสรวิชิต ต่อมาเป็นเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ครั้นพอถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นมาใหม่เพื่อรักษาวรรณคดีของเก่าแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ โดยนำบทครั้งกรุงเก่าที่ยังเหลืออยู่เป็นหลัก แล้วทรงพระราชนิพนธ์ซ่อมแซมแต่ตรงที่บทเดิมขาดไป จนมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, ดาหาลัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, 2514), หน้า 16.

เรื่องอิเหนาชิ้นทั้งหมดทั้งเรื่อง เพื่อนำมาใช้เป็นบทละครในแสดงในราชสำนัก จากนั้นเรื่องอิเหนา ซึ่งมีที่มาจากนิทานปันทยก็ได้รับความนิยมนำไปสร้างสรรคเป็นงานวรรณคดีประเภทต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน อันได้แก่ บทละครในบทละครดึกดำบรรพ์ นิราศ และบทมโหรี เป็นต้น

แม้จะทราบว่านิทานปันทยเป็นที่มาของเรื่องดาหลัง และเรื่องอิเหนา แต่ก็ยังไม่ทราบแน่ชัดว่า นิทานปันทยฉบับใดเป็นต้นตอของเรื่องดาหลัง เนื้อหาในเรื่องดาหลังแม้ว่าจะดำเนินไปตามแนวนิทานปันทยทั่ว ๆ ไปตามที่พระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรได้กล่าวไว้ในหนังสือวิจารณ์เรื่องนิทานปันทยหรืออิเหนาว่า นิทานปันทยจะมีการดำเนินเรื่องคล้าย ๆ กัน จนถือเป็นแบบเรื่องนิทานปันทย แต่จะเห็นว่าการดำเนินเรื่องในดาหลังยังมีความแตกต่างไปจากเรื่องอิเหนา และนิทานปันทยเรื่องอื่น ๆ อีก จุดนี้เองที่ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาที่มาของเรื่องดาหลังให้กระจ่างชัด การทราบเพียงที่มามีมาจากนิทานปันทยจะไม่ได้คำตอบที่กระจ่างชัดอย่างใดต่อการสร้างเรื่อง แต่ถ้าได้ทราบว่านิทานปันทยสามารถบ่งชี้ที่นำจะเป็นต้นตอต่อการสร้างเรื่องดาหลัง ก็จะสามารถทำให้เข้าใจถึงเหตุผลการสร้างเรื่องดาหลังได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเชื่อว่าจะช่วยให้ความกระจ่างในประเด็นอื่น ๆ ที่จะตามมาอีก คือทำให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างนิทานปันทยที่เป็นต้นเค้าของเรื่องดาหลัง กับเรื่องดาหลังที่เป็นวรรณคดี และเหตุใดจึงมีความแตกต่างกัน ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ที่มาของวรรณคดีเรื่องดาหลัง

การศึกษาที่มาของเรื่องดาหลังนั้น จะใช้วิธีการนำนิทานปันทย 8 สำนวนมาเปรียบกับเรื่องดาหลัง ได้แก่

1. ปันทยูกดาสมิรัง พระนิพนธ์แปลเก็บความ โดยพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร
2. ปันทยสมิรัง พระนิพนธ์แปล โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
3. อิเหนาอารินครา แปลโดยขุนนิกรการประภิต (ปิ่น อับดุลลาห์)
4. Chekel Waneng Pati, Sir Richard Winstedt, A Histosy of Classical Malay Literature
5. Raden Panji Aggreni, Folk tales of Indonesia.
6. Wangbang Wideya, S.O. Robson, A Javanese Panji Ramance.

7. Mantri Gegulitan Alit, The Asean Committee, Anthology of Asian Literature.

8. Bagus Ambara, Dr. C. Hooykaas (Prince of Koripan)

นิทานเหล่านี้กล่าวถึงชีวิตรักและพหุภักย์ของเจ้าชายกูเรปัน และเจ้าหญิงดาหาแห่งอาณาจักรชวาในลักษณะคล้าย ๆ กัน การศึกษาเปรียบเทียบของผู้วิจัยมุ่งศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคหลักของเหตุการณ์ในแบบเรื่องของนิทานปันทยี่แต่ละसानวนเป็นประการแรก จากนั้นก็จะศึกษาเปรียบเทียบจากอนุภาคย่อยต่อไป

4.1 ศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคหลักในเหตุการณ์ของแบบเรื่อง

ในแบบเรื่องนิทานหนึ่ง ๆ ย่อมพบอนุภาคหลักที่มีกจขปรากฏเสมอ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอันทำให้นิทานเรื่องหนึ่งต่างไปจากนิทานเรื่องอื่น ๆ³ แบบเรื่องจะบอกให้รู้ว่านิทานเรื่องหรือตอนนั้นเกี่ยวกับใคร มีพฤติกรรมหรือเหตุการณ์สำคัญอย่างไรเกิดขึ้น สำหรับนิทานปันทยี่มีแบบเรื่องเป็นแนวชีวิตรักและพหุภักย์ของตัวเอง พรชวรวงดีเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรได้ทรงวิจารณ์ไว้ว่า แบบเรื่องนิทานปันทยี่จะประกอบด้วยอนุภาคหลักซึ่งรวมกันเป็นเหตุการณ์คล้าย ๆ กันจนกลายเป็นแบบเรื่องนิทานปันทยี่ขึ้น

เหตุการณ์ต่าง ๆ ของแบบเรื่องนิทานปันทยี่ที่จะนำมาใช้เปรียบเทียบนิทานปันทยี่ทั้ง 8 สำนวนกับเรื่องดาหาลังนั้น มีดังนี้

1. การตั้งวงศ์ของอิเหนาและการตุนาหงัน
2. อิเหนาไปหลงรักนางอื่น
3. อิเหนาปลอมตัวออกพหุภักย์และทำสงครามในช่วงแรก
4. อิเหนาได้พบกับคู่หมั้น
5. อิเหนาและคู่หมั้นต่างมขมขมฆาตราบหลังจากได้พบกัน
6. การทำศึกชิงนางครั้งสำคัญ
7. อิเหนาและคู่หมั้นต่างจากกันได้

³ ประคอง นิมมานเหมินท์ "นิทานพื้นบ้าน" ในภาษาไทย 8 (คติชนวิทยาสำหรับครู)

(นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531), หน้า 78.

การที่ได้นำเหตุการณ์ทั้ง 7 ตอนมาใช้เป็นหลักในการเปรียบเทียบนิทานसानวนอื่น ๆ กับเรื่องดาหลังก็เพราะว่า แบบเรื่องนิทานปันทยี่ทั่ว ๆ ไป จะมีการดำเนินเรื่องตามเหตุการณ์ ดังนี้ เพียงแต่ว่าจะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปบ้าง

4.1.1 การตั้งวงศ์อิเหนา และการตุนาหงัน

ในตอนแรกของเรื่องนิทานปันทยี่ มักจะกล่าวถึงความเป็นมาของวงศ์อิเหนา ซึ่งเป็นวงศ์เทวา โดยมีกษัตริย์ปกครองเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นพระญาติวงศ์กัน จากนั้นก็จะกล่าวถึงประเพณีสมรสของแต่ละเมืองได้ประสูติโอรสธิดา และเพื่อรักษาวงศ์เทวาให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง จึงได้มีการตุนาหงันกันระหว่างโอรสและธิดาในวงศ์เทวาด้วยกัน และในเหตุการณ์ที่ 1 ของเรื่องก็ได้พบอนุภาคหลักดังนี้

- ก. เทวาตั้งวงศ์สถาปนากษัตริย์วงศ์เทวาครองเมืองแต่ละเมือง
- ข. กษัตริย์วงศ์เทวามีสี่พระองค์เป็นชายล้วน
- ค. มีการตุนาหงันระหว่างตัวเอก
- ง. มีการตุนาหงันโอรสธิดาองค์อื่น ๆ ในหมู่วงศ์เทวาตั้งแต่ยังเยาว์วัย

ในดาหลัง องค์ปะตาระกาหลาได้สถาปนาวงศ์เทวาขึ้น และให้ท้าวกุรีปันท้าวดาหา ท้าวภาลัง และท้าวสิงหนัดสาหรี ครองครองแต่ละเมือง จากนั้นพระโอรสและธิดาของกษัตริย์วงศ์เทวาทั้ง 4 ก็ได้ตุนาหงันกันไว้ตั้งแต่เยาว์วัย

ในปันทยี่กุดสมิริง กล่าวเริ่มต้นว่ามีกษัตริย์วงศ์เทวาทั้ง 4 ครองครองแผ่นดินอยู่แล้วได้แก่ ท้าวกุรีปัน ท้าวดาหา ท้าวกะกะหลัง และท้าวสิงหนัดสาหรี ต่อมาที่รกาลได้บรรทมให้พระอรชุนกับพระชายาสุภัทรา พร้อมทั้งพระสมกับพระชายาชนาวดี รวมทั้งเทพอื่น ๆ ให้ลงไปยังแผ่นดินโลกเพื่อประสูติเป็นพระโอรสธิดาแห่งวงศ์เทวาทั้ง 4 พระอรชุนประสูติเป็นระเด่นอินุ พระชายาสุภัทราประสูติเป็นระเด่นจันทร์กิริณ จากนั้นก็กล่าวถึงการตุนาหงันของพระโอรสธิดาในหมู่วงศ์เทวาด้วยกันเอง

ในสมัยรุ่ง กล่าวว่ายเวทดาได้จุติจากสวรรค์มาเป็นกษัตริย์วงศ์เทวาทั้ง 4 ได้แก่ท้าวกูรีป็น ท้าวดาหา ท้าวกาหลัง ส่วนองค์ที่ 4 เป็นหญิงบวชบำเพ็ญตบะอยู่บนเขาชื่อนาง ปิฎกัณธสารี แม้จะไม่กล่าวถึงการตุนาหงันของพระโอรสและธิดาองค์ใดตั้งแต่ต้นเรื่อง แต่ก็ได้ปรากฏในภายหลังว่า ได้มีพิธีการหมั้นระหว่างระเด่นอินุกับระเด่นจันดะราหลังจากที่ระเด่นจันดะราได้สูญเสียพระมารดาแล้ว

ในอารีนคราได้กล่าวถึงความเป็นมาก่อนตั้งวงศ์เทวา คือ กล่าวตั้งแต่พระอัยกาถูเรป็นสิ้นพระชนม์ จนเทพบุตรประตาระการลงมาอภิเษกกับพระธิดาก้าโละ จึงได้มีโอรสทั้ง 4 พระองค์ ได้แก่ ท้าวกูเรป็น ท้าวดาหา ท้าวกาหลัง และท้าวสิงหัดสาหรี และยังมีพระธิดาอีก 1 พระองค์ ซึ่งภายหลังได้ไปเป็นมเหสีเจ้าเมืองบาหลี และพระโอรสทั้ง 4 ได้ครอบครองเมือง ต่อมาได้กล่าวถึงการตุนาหงันระหว่างพระโอรสธิดาเฉพาะกษัตริย์วงศ์เทวาทั้ง 4 เท่านั้น

ในเชเกล กล่าวถึงความเป็นมาของระเด่นอินุการะตบตีและระเด่นก้าลุห์ ตั้งแต่เป็นโอรสธิดาของเทพเกษนกะตวันยบนสวรรค์ จะได้จุติลงมาเป็นโอรสธิดาของวงศ์เทวา คือ เทวาอินทรกามชายมาประสูติเป็นอินุ นางเทวีฟีลเกนจนะมาประสูติเป็นนางก้าลุห์ แล้วมหาวิษณุเป็นผู้ตั้งอาณาจักรทั้ง 4 แห่ง ให้สิ่งประภูเทวเกษมครองกูเรป็น ให้สิมมอมรปกครองดาหา ให้สิมมูเป็นกะรังครองกาเกหลัง ให้พระกนิษฐาสุดทอง คือเจ้าหญิงกนิรกีลาเปริงกีวังสะมาเป็นชายาผู้ปกครองนครสิงหัดสาหรี เรื่องนี้มีได้กล่าวถึงการตุนาหงันระหว่างพระโอรสธิดาของวงศ์เทวาตั้งแต่ต้นเรื่องเลยแต่ภายหลังได้พบว่า พระโอรสธิดาต่างได้ตุนาหงันกันไว้แล้ว

ในอ้งเกรณี กล่าวเริ่มต้นว่ามีกษัตริย์ 5 พี่น้องวงศ์เทวาปกครองแผ่นดินได้แก่ท้าวเจงกะละ ท้าวกดีรี ท้าวบุราหงัน ท้าวสิงหัดสาหรี ส่วนองค์สุดท้ายเป็นหญิงชื่อนาง กิลิสูจีบวชเป็นดาบสินีในป่า และกล่าวถึงการตุนาหงันระหว่างระเด่นป็นหยีกับระเด่นเทวีเสการัตยหีเท่านั้น

ในวังบั้งวิเทษะ มิได้กล่าวถึงการตั้งวงศ์เทวาเลย แต่สามารถรู้ได้จากการดำเนินเรื่องว่า มีกษัตริย์ยิ่งใหญ่อยู่ 3 พระองค์ คือท้าวกรุงบัน ท้าวดาหาและท้าวสิงหัดสำหรับ ส่วนการตุนาหงันของพระโอรสธิดาก็มิได้กล่าวไว้โดยตรง แต่ก็น่าจะมีอยู่เพราะผู้อ่านจะพบต่อมาว่าระเด่นมะกะรัตยยะได้ตุนาหงันกับระเด่นวรัศตระสาหรืแล้ว

ในมันตรีเกกูลิตัน มิได้กล่าวถึงการตั้งวงศ์เทวาเช่นกัน แต่สามารถรู้ได้จากการดำเนินเรื่องต่อมามีกษัตริย์ทั้ง 4 พระองค์เป็นพี่น้องกันแก่ ท้าวกรุงบัน ท้าวดาหา ท้าวกาเกษลัง และท้าวสิงหัดสำหรับ ส่วนการตุนาหงันระหว่างระเด่นมันตรีพระโอรสท้าวกรุงบัน กับระเด่นกำลุฑ์พระธิดาดาดาพร้อมทั้งพระธิดากาเกษลัง พระธิดาสิงหัดสำหรับ ได้มีขึ้นในตอนที่ระเด่นทั้งหลายได้เจริญวัยเป็นหนุ่มสาวแล้ว

ในบากุสขัมบระ มิได้กล่าวถึงการตั้งวงศ์เทวาเช่นกัน และแม้จะมิได้กล่าวถึงการตุนาหงันโดยตรง แต่ก็น่าจะมีการตุนาหงันตั้งแต่เยาว์วัย เพราะผู้อ่านจะพบต่อมาว่าระเด่นโกกริปันได้ตุนาหงันกับระเด่นกำลุฑ์เจ้าหญิงดาหาแล้ว

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่ 1 ในเรื่องตาสังตามแบบนิทานพื้นหยาพบว่า อนาคตหลักได้แก่เทวาต้นวงศ์ได้สถาปนา กษัตริย์ครองเมือง กษัตริย์วงศ์เทวามีสิพระองค์เป็นชายล้วนมีการตุนาหงันระหว่างตัวเอก และมีการตุนาหงันกันตั้งแต่เยาว์วัยในหมู่วงศ์เทवादด้วยกัน จะไปคล้ายคลึงกับอนาคตในเรื่องกูดาสมิริงมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งนี้เพราะในวังบั้งวิเทษะ มันตรีเกกูลิตัน และบากุสขัมบระ ไม่มีการกล่าวถึงการตั้งวงศ์และ การตุนาหงันโดยตรงเลย ในยังเกรณิไม่กล่าวถึงการตั้งวงศ์ และยังมิได้กล่าวถึงวงศ์เทวาถึง 5 องค์ ในสมิริงและเซเกลก็มีได้กล่าวถึงการตุนาหงันของตัวเอกแต่เยาว์วัยเลย ในอารินคราแม้จะกล่าวถึงการตุนาหงันกันไว้แต่จำนวนกษัตริย์วงศ์เทวาก็มี 5 พระองค์ ในเหตุการณ์ที่ 1 ของเรื่องตาสังจึงคล้ายคลึงกับเรื่องกูดาสมิริงมากที่สุด ดังที่จะได้แสดงเป็นตารางต่อไปนี้

เหตุการณ์ที่ 1

กาตั้งวงค์ของอิเหนาและการตนาห้กัน

อนุภาคหลักในเหตุการณ์ ที่ 1 ของเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิรัง	สมิรัง	อารี- นัครา	เซเกล	อังกะณิ	วังบง- เทยะ	กกุลิตัน	บากุส- อัมบะระ
ก. เทวาทันวงค์สถาปนากษัตริย์ เทวาคครอบครองแต่ละเมือง	X	X	X	X	-	-	-	-
ข. กษัตริย์วงค์เทวามี 4 พระองค์เป็นชายล้วน	X	-	-	-	-	-	X	-
ง. มีการตนาห้กันโอรสธิดาองค์ อื่น ๆ ในหมู่วงค์เทवादั้งแต่ เยาว์วัย	X	-	X	-	-	-	-	-
ค. มีการตนาห้กันระหว่างตัวเอก	X	X	X	X	X	X	X	X

4.1.2 อิเหนาไปหลงรักนางอื่น

แม้ว่านิทานส่วนใหญ่มักจะกล่าวถึงอิเหนาได้ตนาห้กันไว้กับคู่หมั้นของตัวเองก็ตามแต่ความเข้มข้น สนุกสนาน ความสะเทือนใจมิได้อยู่ที่การได้หมั้นหมายกันไว้ นิทานป็นหีส่วนมากจะมีการกำหนดอุปสรรคปัญหาชีวิตรักให้เกิดขึ้น โดยกำหนดให้อิเหนาหลงรักนางอื่นก่อนที่จะมาพบคู่หมั้น ซึ่งจะมีผลต่อการดำเนินเรื่องในเวลาต่อมา เหตุการณ์ที่ 2 ของเรื่องดาหลังพบอนุภาคหลักดังนี้

- ก. อิเหนาไปหลงรักนางตำดักดีทำให้ทอดทิ้งคู่มั่น
- ข. พระบิดาอิเหนาให้คนไปประหารนางตำดักดี
- ค. อิเหนาเสียใจที่คนรักถูกประหาร จึงตัดสินใจออกมษุมมฆาทร

ในดาหลัง ระเด่นมนตรีไปหลงรักนางเกษบุษมา จนนางต้องตายตามไม้ชาท้าวกูเรปัน ระเด่นเศร่าเสียใจและตัดสินใจออกมษุมมฆาทรเป็นครั้งแรกในชีวิต

ในกูดาสมิริง อิเหนาไปหลงรักนางมรรตลาบุตรีนายตำบลปะงาปรีน จนนางต้องตายด้วยน้ำมือของประโหมสุหรีกูรีปัน ทำให้อิเหนาเศร่าเสียใจมากและออกมษุมมฆาทรเป็นครั้งแรกในชีวิต

ในสมิริง ไม่ปรากฏเหตุการณ์เช่นนี้ แต่กลับไปกล่าวถึงชีวิตนางจันดาราที่ถูกข่มเหงจากนางอ้ายัง และนางลิกูดาหาจนสูญเสียพระมารดา จากนั้นอิเหนาก็มาขอนางจันดาราตุนาหงันด้วยความรักและเต็มใจ

ในอารีนครา ระเด่นอิเหนาให้ช่างไปวาดรูปคู่ตุนาหงันของตน แต่ไปได้รูปนางอันดะริกาผู้ชู้เห่รมาแทน ระเด่นอิเหนาจึงหลบหนีคู่ตุนาหงันไปเมืองบาหลี จึงได้ระเด่นกุสุมาจินตะหราธิดารชตุนาหงันเป็นชายา แล้วพากลับมาอยู่เมืองกูเรปันโดยไม่สนใจเรื่องการอภิเษกกับนางจินตะหารากีรินกาโลละ

ในเซเกล ไม่ปรากฏเหตุการณ์เช่นนี้ ทั้งนี้ระเด่นอิเหนาได้หายไปจากเมืองเพราะถูกระตูโสะจะวินทุลักพาตัวไปให้อภิเษกกับธิดาของระตู

ในอังเกรณี ระเด่นบันหยีไปหลงรักนางอังเกรณีลูกสาวบิดุกดาหวระสา จนนางต้องตายด้วยคำไม้ชาของท้าวกูเรปัน ทำให้ระเด่นบันหยีโศกเศร่าเสียใจมากจนถึงกับออกมษุมมฆาทรไปจากเมือง

ในวังบังวิเทยะ ระเด่นมะกะรัตด้วยกลับมาหลงรักระเด่นเกษวัตติราชธิดาท้าวสิงหนัดสำหรับขณะออกติดตามหาระเด่นวรสตรระสาหรืแห่งดาหาที่หายตัวไปอย่างลึกลับ

ในมณฑลเกอูลิดัน ไม่ปรากฏเหตุการณ์ว่าอิเหนาไปหลงรักนางอื่นก่อนพบ
คู่หมั้น มีแต่กล่าววาระเด่นมนตรีขอต่อรองกับท้าวสุริย์บัน ว่า จะไม่ขออภิเษกกับนางกำโลละเพียงคนเดียว
แต่จะขออภิเษกสมรสพร้อมทั้งเจ้ากาเกษลิ่ง และเจ้าหญิงสิงหัดสาหรี่ ท้าวสุริย์บันทรงยินยอมตาม
ข้อเรียกร้องนี้ อย่างไรก็ตามก็ได้ปรากฏว่า ระเด่นมนตรีได้หลงเสน่ห์นางฟ้าเกษตรันหลังจาก
ที่ระเด่นได้อภิเษกกับเจ้าหญิงทั้งสามแล้ว

ในปากุสอัมบะระ ก็ไม่ปรากฏเหตุการณ์เช่นนี้ แต่เริ่มต้นว่าปากุสอัมบะระ
ได้ออกผจญภัยพร้อมกับเสมารคนรับใช้ เพื่อติดตามหาเจ้าหญิงดาหาที่หายตัวไปอย่างลึกลับ

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่ 2 ในเรื่องดาหลังตามแบบนิทานปรัมปรา
พบว่าอนุภาคหลักอันได้แก่อิเหนาไปหลงรักนางต่ำศักดิ์ทำให้ทอดทิ้งคู่หมั้นของตน พระบิดาอิเหนาให้คน
ไปประหารนางต่ำศักดิ์และอิเหนาเสียใจต่อการกระทำของพระบิดาจึงต้องออกมขงมฆงาหรานัน
จะไปคสังคสังกับอนุภาคในเรื่อง อังเกรณีมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งนี้เพราะมณฑลเกอูลิดัน
ปากุสอัมบะระไม่ปรากฏอนุภาคเหล่านี้เลย ในวังบังวิเทษถึงแม้พระเอกจะไปหลงรักนางอื่น
แต่ก็เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นหลังจากจุดประสงค์ในการออกติดตามหานางเอก และก็ไม่ปรากฏการ
ตายของนางในเรื่องนี้ ในอารินคราแม้อิเหนาจะหลงรักนางอื่นจนทำให้ทอดทิ้งคู่หมั้น แต่นาง
ในเรื่องนี้ก็ไม่ตาย ในกูดาสมิรังแม้จะมีส่วนคล้ายอยู่บ้างที่อิเหนาไปหลงรักนางต่ำศักดิ์จนตนเอง
ต้องมฆงมฆงาหรา แต่นางต่ำศักดิ์ตายด้วยการกระทำของประหมสุหรี่สุริย์บัน สำหรับใน
อังเกรณีจะคล้ายคลึงกับเรื่องดาหลังอย่างมาก เพราะการตายของนางต่ำศักดิ์เกิดจาก
พระบัญชาของท้าวเจงกะละ เหตุการณ์ที่ 2 ของเรื่องดาหลังคล้ายคลึงกับเรื่องอังเกรณีมาก
ที่สุด ดังที่จะแสดงเป็นตารางต่อไปนี้

เหตุการณ์ที่ 2

อีเทนาไปหลงรักนางอื่น

อนุภาคหลักในเหตุการณ์ ที่ 2 ของเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิริง	สมิริง	อาสี- นัครา	เซเกล	อั้งเกณิ	วังบั้ง- เทย	กกุลิตัน	บากุส- อัมบะระ
ก. อีเทนาไปหลงรักนางตำดักดี ทอดทิ้งคู่หมั้นของตน	X	-	X	-	X	-	-	-
ข. พรขบิดาอีเทนาให้คนไป ปรนทานนางตำดักดี	-	-	-	-	X	-	-	-
ค. อีเทนาเสียใจที่คนรักถูก ปรนทาน จึงตัดสินใจออก มขงมฆงาหธา	X	-	-	-	X	-	-	-

4.1.3 อีเทนาปลอมตัวออกพจญภัยและทำสงครามในช่วงแรก

หลังจากที่อีเทนาพบรักกับนางอื่นก็มักจะฉีกผลให้อีเทนาต้องออกพจญภัยและ
ทำศึกสงครามไปยังเมืองต่าง ๆ ซึ่งจบปลอมตัว และใช้ชื่อต่างกันไป การปลอมตัวครั้งนี้ก็เพื่อจะ
หาประสบการณ์ชีวิต และทำศึกสงครามที่บ้านเมืองต่าง ๆ ได้ราชธิดาเป็นชายา เหตุการณ์
ที่ 3 ของเรื่องดาหลังก็ได้พบอนุภาคหลักดังต่อไปนี้

- ก. อีเทนาปลอมตัวเป็นป็นหยี
- ข. อีเทนาพจญภัย
- ค. อีเทนาทำสงครามกับเมืองอื่นและได้ราชธิดาเป็นชายา

ในดาหลัง ระเด่นมนตรีปลอมเป็นบัณฑิตไปพบนางบุษบาสำหรับธิดา
ระตูปันจระงากันเกิดชอบใจจึงลักพานางมาเป็นชายา ต่อมาได้เป็นราชบุตรเขยระตูปันจระงากัน
และตีเมืองต่าง ๆ ได้นางกัฏฐิกาสำหรับเป็นชายา จากนั้นถูกระตุมะงาตาลวงพาไปมาในทะเล
แต่รอดตายมาได้เพราะองค์อภัยกาช่วยไว้ เมื่อขึ้นฝั่งได้ก็เข้าเมืองกุสาตัน ได้เป็นราชาเมืองแม่ข่ายนี้
อยู่ระยะหนึ่ง

ในกุดาสมิริง อีหนูออกจากเมืองกูรีบัน มาพจญภัยสามารถเป็นเขานูราชได้
และบวชกับดาบสจักจจะเสน จากนั้นปลอมตัวเป็นบัณฑิตเมืองมาตยอน ได้นางบุษบาดีเป็นชายา และ
ได้พักอยู่เมืองนี้

ในสมิริง มิได้กล่าวถึงเหตุการณ์การปลอมตัวเพื่อพจญภัยของอีเหนาใน
ครั้งแรกเลยแต่การพจญภัยโดยปลอมเป็นบัณฑิตจะไปปรากฏในช่วงหลัง หลังจากที่พบกับบัณฑิตสมิริง
หรือนางจันทะราแล้ว

ในอารีนครา ระเด่นอีเหนามีได้ปลอมตัวเป็นบัณฑิตในการพจญภัยครั้งแรก
แต่ได้รบชนะระตู่วังกาและระตูปุตตะชนพานางกุสุมาจินดาหรรษาไปเมืองกูเรบัน ในการศึกครั้งนี้ระเด่น
อีเหนาได้เชลยศึกซึ่งเป็นพระธิดาและและโอรสของระตู่ทั้งสอง

ในเซเกล เมื่อระเด่นอีหนูถูกระตู่โศจะวิณฑุลักพาตัวไปเพื่อให้แต่งงานกับธิดา
ของตนเมื่อระเด่นอีหนูปฏิเสธ ระตู่ก็ทรมานระเด่นอีหนูด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ระเด่นอีหนูก็ไม่เป็นอันตราย
ใด ๆ จนระเด่นอีหนูถูกมัดและพาไปทิ้งแม่ข่าย และรอดตายมา ประสันดาและตู่รัสทีเลี้ยงช่วยไว้ได้
และในตอนนี้ระเด่นอีหนูก็ได้ปลอมตัว

ในอังเกรณี ไม่กล่าวถึงการพจญภัยและทำศึกสงครามของระเด่นบัณฑิต
กล่าวเพียงแต่ว่าระเด่นบัณฑิตได้เปลี่ยนนามใหม่ว่า บัณฑิตอมรบาหังงัน ไปขออาศัยอยู่กับหญิงม่าย
ตาตขันโดยมีราคะสุดะและสุตาราคะทีเลี้ยงติดตามไป จุดประสงค์ของการมธุมนะงาหรรษานี้ก็เพราะ
ตนเองเชื่อว่า ญาณของนางคงจะได้มาเกิดใหม่ระเด่นบัณฑิตจึงออกมธุมนะงาหรรษาเพื่อสืบ
ข่าวคราวของนาง

ในวังบังวิเทษ กล่าวถึงการพจญภัยและทำศึกสงครามของระเด่นมะกะรัตยะ
ในช่วงที่ออกติดตามหาระเด่นวรัศตระสาหรี ระเด่นมะกะรัตยะได้ดีเมืองตันมัทธูร์ อนุหนาทกุสุมา และ
ตันโกกัทและได้นางเชลยศึกมากมาย ต่อมาระเด่นมะกะรัตก็ไปหลงรักระเด่นเกสชาติเจ้าหญิง
สิงห์ตสาหรี และได้พานางมาอยู่กูรีบัน

ในมโนตรีเกกูลิตัน ไม่กล่าวถึงชีวิตการผจญภัยและทำศึกสงครามของ
 ระเด่นมโนตรีหลังจากที่ได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงทั้ง 3 องค์แล้ว หลังอภิเษกระเด่นมโนตรีเกิดไป
 หลงเสน่ห์นางฟ้าเกษธรัน จนหาเรื่องเตี้อรธอนมาสู่พระชายาทั้งสาม พระชายาทั้งสามได้ถูกควัก
 ดวงตาและถูกเนรเทศไปอยู่ทุ่งนา

ในบาคุสอัมบะระ เมื่อเจ้าชายโกรบิน์ปลอมเป็นบาคุสอัมบะระออกผจญภัย
 กับเสมารได้เดินทางไปถึงเมืองมาตยะฮัน ถูกทหารจับตัวให้ไปเฝ้าราชธู และได้รับเชิญจากราชธูให้
 เข้าร่วมเป็นญาติวงศ์เดียวกันจากนั้นก็ถูกขอเรื่องแกมบังคับจากราชธู ให้ช่วยเป็นทูตไปสวามิภักดิ์เจ้าหญิง
 ดาหาจากท้าวดาหาถึง 2 ครั้ง

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่ 3 ในเรื่องดาหลังตามแบบนิทานพื้นปักษ์
 พบว่า อนุภาคหลักได้แก่อิเหนาปลอมตัวเป็นบัณฑิต อีเหนาออกผจญภัย อีเหนาทำศึกสงครามได้
 ราชธิดาต่าง ๆ มาเป็นชายา นั้น จะไปคล้ายคลึงกับอนุภาคในเรื่องกูดาสมิริงมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งนี้
 เพราะว่าเรื่องกูดาสมิริงกล่าวถึงการผจญภัยและทำศึกสงครามอันเป็นผลจากการที่ได้สูญเสียนาง
 ที่รักของตน และในการปลอมตัวออกผจญภัย ทำสงครามช่วงนี้ก็เพื่อหาราชธิดาของราชธูมาเป็น
 ชายา แต่ในอั้งเกรณี บาคุสอัมบะระ และเซเกลจะปรากฏเพียงการออกผจญภัยของอีเหนาใน
 ช่วงชีวิตแรก ในขณะที่ในอารินครา วังบังวิเทษะ จะปรากฏเพียงการทำศึกสงครามของอีเหนา
 ในช่วงชีวิตแรก ซึ่งจะไม่ตรงกับในกูดาสมิริงซึ่งมีทั้งการผจญภัยและทำศึกสงคราม รวมทั้งเหตุผล
 ของการเที่ยวหาราชธิดามาเป็นชายา ยิ่งในมโนตรีเกกูลิตันก็มีได้ปรากฏอนุภาคทั้งการ
 ผจญภัยและการทำศึกสงครามของอีเหนาในช่วงแรกเลย และถึงแม้ในสมิริงจะกล่าวถึงการ
 ปลอมตัวของอีเหนาในการทำศึกสงครามแต่ก็เป็นการทำศึกสงครามในช่วงชีวิตหลังของอีเหนา
 จากที่ได้พบกับคู่หนึ่งแล้ว และไม่ปรากฏเหตุการณ์ การผจญภัยของอีเหนาเลย ในเหตุการณ์ที่ 3
 ของเรื่องดาหลังจึงคล้ายกับเรื่องกูดาสมิริงมากที่สุด ดังที่จะได้แสดงเป็นตารางต่อไปนี้

เหตุการณ์ที่ 3

อีเทนาปลอมตัวออกพญากัณฑ์และหาสงครามในช่วงแรก

อนุภาคหลักในเหตุการณ์ ที่ 3 ของเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิรัง	สมิรัง	อารี- นัครา	เซเกล	อั้งเกรณิ	วังบั้ง- ไทยะ	กกุลิตัน	บากุส- อัมบระ
ก. อีเทนาปลอมตัวเป็นบันหยี เมืองต่าง ๆ มาชดเชย	X	-	-	-	X	-	-	-
ข. อีเทนาพญากัณฑ์	X	-	-	X	X	-	-	X
ค. อีเทนาทำสงครามกับเมือง อื่น ๆ และได้ราชาธิดา เป็นชาย	X	-	X	-	-	X	-	-

4.1.4 อีเทนาได้พบกับคูหมั่น

ผู้แต่งนิทานบันหยีกำหนดให้อีเทนาไปหลงรักนางอื่นก่อนที่จะพบคูหมั่นช่วยสร้าง
ปมปัญหาแก่เรื่องเป็นอย่างมาก การที่อีเทนาจะพบคูหมั่นได้นั้น ในนิทานแต่ละเรื่องก็จะพบวิธีการที่น่าสนใจ
และแบบยลต่างกันไป เหตุการณ์ที่ 4 ของเรื่องดาหลังพบอนุภาคหลักดังต่อไปนี้

- ก. แม้อีเทนาจะถอนหมั้น แต่ก็ได้พบคูหมั่นจนได้
- ข. อีเทนาหลบเข้าห้องคูหมั่น
- ค. คูหมั่นไม่ยอมอดูหน้าหรือพูดด้วยเลย
- ง. คูหมั่นจำอีเทนาไม่ได้

ในดาหลัง กวีหาวิธีให้ระเด่นมนตรีพบนางบุษบากำโลงโดยสร้าง เหตุการณ์ชีวิตรักสขเห็นใจให้เกิดขึ้นแก่ระเด่นมนตรี การตายของนางเกษบุษบาปลัดตั้งให้ระเด่นมนตรีออกผจญภัยจนมาครองเมืองแม่มาลัยสาตตันอันเป็นเมืองที่อยู่ใกล้กับเมืองดาหา ต่อมาระเด่นมนตรีปลอมตัวเป็นดาหลังเข้าไปพากย์หนึ่งในวังดาหา โดยมีองค์อัยกาแปลงร่างพระองค์เองเป็นงู เลื้อยผ่านหน้านางบุษบากำโลง นางตกใจมาก ดาหลังจึงได้ยลโฉมนาง ต่อจากนั้นก็ลอบเข้าไป อื้อวอนนางในขณะที่ทุกคนในวังหลับกันหมด แต่นางบุษบากำโลงก็ไม่ยอมพุดกับดาหลังผู้เป็นเพียง ชายต่ำศักดิ์ ทั้งที่นางเองไม่สามารถจำอิเหนาหรือระเด่นมนตรีได้ อาจจะมีบางครั้งที่นางสงสัยใน อากัปกิริยาท่าที และน้ำเสียงของดาหลังอยู่บ้างเท่านั้น

ในกุดาสมิรั้ง ความตายของนางมรรตลาปลัดตั้งให้ระเด่นอินุออกผจญภัย ทาศึกสงครามโดยปลอมเป็นปันหยี จนมาถึงเมืองปันตันสะลัสและพบนางชีษะจุลาหระ (นางจันทร์กิริถัม) ปันหยีได้หักทอนน้ำใจร่วมสังวาสกับนาง โดยที่ในขณะนั้นนางไม่ยอมมองหน้าหรือแม้แต่จะตรัสกับ ปันหยีเลย และปันหยีก็ได้ครองเมืองนี้อยู่ระยะหนึ่ง จะเห็นว่าการพบกันครั้งนี้ ระเด่นอินุและนาง จันทร์กิริถัมจากกันไม่ได้เลย

ในสมิรั้ง หลังจากนางจันทร์ตราได้หนีจากดาหาและปลอมตัวเป็นโจรป่าชื่อ สมิรั้งแล้ว วันหนึ่งก็ได้ปล้นขบวนสินสอดทองหมั้นของกุรีบันที่จจะนาไปหมั้นเจ้าหญิงดาหา พวกที่เหลือกลับไป กราบทูลให้ระเด่นอินุยกทัพมา เมื่อระเด่นและโจรสมิรั้งได้พบกันก็เกิดชอบพอกันขึ้น โดยที่ระเด่น อินุจ่านางจันทร์ตราซึ่งอยู่ในสภาพโจรป่าไม่ได้

ในอารินตรา แม้ระเด่นอิเหนาจะสมิรั้งใจอยู่กับนางกุสุมาจันทร์ตราที่เมือง กุเรปันแต่เหตุการณ์ศึกสงคราม โดยมีระดู่ปกครองกัน ระดู่ฆงาดา ระดู่ฆะดาวันยกทัพมาตีเมืองดาหา ได้ปลัดตั้งให้ระเด่นอิเหนามาช่วยรบ เมื่อรบชนะระดู่ทั้ง 3 แล้ว ระเด่นก็เข้าไปท้าวดาหา ได้พบกับนางจันทร์กิริถัม ก็หลงรักนางจนไม่ยอมกลับกุเรปัน โดยใช้อุบายตัดพ้อไม่ยอมกลับเมือง แล้วจัดการเล่นหนังให้นางชม เมื่อนางไม่ยอมออกมา ระเด่นอิเหนาจึงตามสาวใช้เข้าไปในห้อง บรรทม และได้นางเป็นชายา ระเด่นอิเหนายอมรับผิดชอบ และท้าวดาหาให้อยู่ด้วยกัน จะเห็นว่าการ พบรักกันของตัวเอกในเรื่องนี้จึงเป็นไปอย่างเปิดเผยไม่มีการปลอมตัวแต่อย่างใด

ในเซเกล หลังจากระเด่นอินุรอดตายจากการบงร้ายของระตู่โสจจะวินทุแล้ว ระเด่นอินุได้ปลอมตัวเป็นเซเกลคนจรจัดเข้าไปยังเมืองดาทา และเมื่อได้ข่าวว่ารากษสได้ลักพานาง จันทร์ภิรมไป ท้าวดาทาประกาศจะยกนางให้แก่ผู้ไปพานางกลับคืนมาได้ เซเกลพานางกลับมาได้ สำเร็จ แต่ท้าวดาทาก็สับสน นางจันทร์ภิรมเองก็หาว่าผู้ช่วยนางกลับมาได้คือระเด่นอินุ จากนั้นเซเกลก็พยายามทำตัวสนิทสนมกับนาง เข้าออกนอกอินุได้เช่นกัน

ในยังเกรณี หลังจากทีระเด่นบันหยิเดร่าเสียชีวิตที่นางยังเกรณีเสียชีวิต ระเด่นบันหยิก็ออกผจญภัยโดยปลอมเป็นบันหยิอัมรบาทงัน อาศัยกับแม่มาดาตยบันเพื่อของานทำ ต่อมามีการเลือกเจ้าสาวให้อัมรบาทงัน โดยมีสาว ๆ จากหมู่บ้านต่าง ๆ มาให้อัมรบาทงันเลือก นางเกลดิงกุงนิง (เจ้าหญิงดาทา) ก็มาร่วมในงานนี้ และระเด่นบันหยิก็เลือกนางเป็นเจ้าสาว ในเรื่องนี้ทั้งคู่ต่างก็จำกันไม่ได้ แต่ระเด่นบันหยิก็เลือกนางเกลดิงก็เพราะนางมีใบหน้าคล้ายกับ นางยังเกรณีคนรักเก่า

ในวังบังวิเทษ เมื่อระเด่นมะกะรัตยกกลับกรุงกูรีบันพร้อมกับระเด่น เกสชาติ ก็ได้ข่าวว่าเจ้าหญิงดาทากลับมาอย่างปลอดภัยกับระตู่สิงหมาตรา และท้าวดาทาได้ยกพระธิดา ให้ระตู่แล้วระเด่นอิเหนาจึงคิดจะชิงนาง โดยปลอมตัวเป็นวังบังวิเทษนักแสดงละครเข้าไปเล่นละคร ในราชสำนักดาทาจนได้สบตากับระเด่นวรัศตวรรษานรี ทั้งคู่เกิดรักกัน โดยมีนางทุตาสินหรินาง กานัลเป็นแม่สื่อ อย่างไรก็ตามก็เกิดการผิดที่ทั้งสองพบกันนี้ วังบังวิเทษหาว่าระเด่นอิเหนาผิดใจได้ ทั้งนี้เพราะเทพธิดาได้มาเข้าฝันและบอกความจริงแก่นางตั้งแต่แรกแล้ว

ในมนตรีเกูลิตัน ระเด่นมนตรีได้เดินทางไปที่ระเด่นก้าลุตด้วยตนเอง ได้ปลงศพนางตอนที่นางมาต้อนรับ จากนั้นระเด่นมนตรีก็เกี้ยวนาง มอบแหวนเป็นของขวัญ นางเอง ก็รักระเด่นมนตรีและอีกไม่นานทั้งคู่ก็เข้าพิธีอภิเษกพร้อมกับเจ้าหญิงกาเกหลัง และเจ้าหญิงสิงหัด สานรี จะเห็นว่าการพบรักของอิเหนาและคู่หมั้นในเรื่องนี้มีอุปสรรคใด ๆ เลย ทุกอย่างดำเนินไป อย่างเรียบง่าย และไม่มีการปลอมตัวใด ๆ

ในบากุสอัมบระระ ไม่ปรากฏเหตุการณ์เจ้าชายโกรีบันพบเจ้าหญิงชดรีรี แห่งดาทา แต่กลับปรากฏว่า บากุส (ชื่อใหม่ของเจ้าชายโกรีบัน) ถูกระตู่มาดะฮันขอร้องแกมบังคับ ให้เป็นทูตไปขอเจ้าหญิงดาทา บากุสไม่สามารถขจัดระตู่ได้ การไปขอเจ้าหญิงก็มีบทบาทเพียงบากุส ได้เข้าพบท้าวดาทา โดยท้าวดาทาก็จากบากุสไม่ได้ จากนั้นท้าวดาทาปรึกษาเรื่องนั้นกับเจ้าหญิงหลัง จากที่เจ้าหญิงได้กลับมาดาทาอย่างปลอดภัยแล้ว นางเองก็ไม่อยากจะอภิเษกกับระตู่ด้วยนางยังมีใจคิดถึงเจ้าชายโกรีบันอยู่ แต่ไม่รู้ว่าทูตที่ได้มาขอนางกับพระบิดาคือ ระเด่นโกรีบันนั่นเอง

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่ 4 ในเรื่องดาหลังตามแบบนิทานพื้นบ้านไทย พบว่า อนุภาคหลักได้แก่ อิเหนาได้พบคู่หมั้นแม้ว่าจะได้ถอนหมั้นแล้ว อิเหนาเข้าห้องคู่หมั้น คู่หมั้นไม่ยอมดูหน้าหรือตรัสกับอิเหนาเลย อิเหนาปลอมตัวมา แต่คู่หมั้นจำไม่ได้ เหล่านี้จะไปคล้ายคลึงกับเรื่องกุตาสมิรังมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งนี้เพราะในมันตรีเกกุลิตัน อิเหนาและคู่หมั้นได้พบรักกันอย่างเรียบง่าย ไม่มีอุปสรรคใด ๆ และ มีการปลอมตัว ในเซเกลและสิมิรัง อิเหนามาพบคู่หมั้นได้ก็ไม่ใช่เพราะอิเหนาได้ถอนหมั้นนาง แต่เพราะมีเหตุการณ์บางอย่างจึงต้องมาพบนาง ทั้ง 2 เรื่องนี้มิได้กล่าวถึงบมัญหาที่อิเหนาได้ก่อขึ้นไว้แต่ต้นเลย ในอาวินครา และอังเกรณีแม้อิเหนามาพบคู่หมั้นก็เพราะมีเหตุการณ์พญายักษ์หรือทาดิกสงคราม และมีการสร้างบมัญหาที่อิเหนาได้ทิ้งคู่หมั้นมาก่อน แต่ในอาวินครา ระเด่นอิเหนากลับเข้าถึงตัวคู่หมั้นได้ง่ายดายโดยไม่ต้องมีการปลอมตัว และในอังเกรณีการที่ระเด่นนั้นหนีได้พบกับระเด่นเทวีเสการัตยหิ ก็กลับทำให้เรื่องจบได้เร็วเข้า โดยไม่มีอุปสรรคบมัญหาใด ๆ เกิดขึ้น และระเด่นนั้นหนีก็ไม่ต้องหักทอนน้ำใจผาकरักนางแต่อย่างใด ในวังบังวิเทษแม้ระเด่นมะกะรัตจะได้เคยทิ้งคู่หมั้นมาก่อน แต่การพบรักกันระหว่างระเด่นมะกะรัตกับเจ้าหญิงดาตานั้นเป็นไปอย่างซาบซึ้ง โดยทิ้งคู่ต่างก็เริ่มรักกันตั้งแต่ได้ข่าวถึงกัน แต่ในกุตาสมิรัง ระเด่นอินุได้ตัดหมั้นพระชิตดาตา เมื่อมาพบนางก็ยังมีอุปสรรคที่จำกันไม่ได้ ชำรายระเด่นอินุก็หักทอนน้ำใจผาकरักกับพระชิตดาตา ในขณะนั้นนางไม่ยอมตรัสหรือดูหน้าระเด่นอินุเลย ทั้งนี้เพราะระเด่นอินุได้ปลอมตัวมา เหตุการณ์ที่ 4 ของดาหลังจึงคล้ายคลึงกับเรื่องกุตาสมิรังมากที่สุด ดังปรากฏเป็นตารางต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เหตุการณ์ที่ 4

อิเหนาได้พบกับคู่หมั้น

อนุภาคหลักในเหตุการณ์ ที่ 4 ของเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิริง	สมิริง	อารี- นัครา	เซเกล	อังกะณี	วังบัง- เทยชะ	กกุลิตัน	บากุส- อัมบะระ
ก. แม้อิเหนาจะถอนหมั้น แต่ก็ ได้พบคู่หมั้นจนได้	X	-	X	-	X	X	-	-
ข. อิเหนาลอบเข้าห้องคู่หมั้น	X	-	X	-	-	-	-	-
ค. คู่หมั้นไม่ยอมดูหน้าหรือพูด ด้วยเลย	X	-	-	-	-	-	-	-
ง. คู่หมั้นจำอิเหนาไม่ได้	X	-	-	X	X	-	-	-

4.1.5 อิเหนาและคู่หมั้นต่างระงุมะงาทรานหลังจากได้พบกัน

การที่อิเหนาได้พบคู่หมั้นมิได้นำไปสู่จุดจบของเรื่อง ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้
กว่าอิเหนาจะเอาชนะใจคู่หมั้นได้ก็แสนจะยากลำบาก เมื่อสามารถชนะใจนางได้กลับมีเหตุการณ์มา
ทำให้เกิดการพลัดพราก และต้องตรากตรำลำบากยิ่งขึ้นไปอีก ผู้ที่นำสงสารมากที่สุดตอนนี้ก็คือคู่หมั้น
ของอิเหนา ซึ่งต้องไประงุมะงาทรานอีกนานกว่าจะได้พบอิเหนาในตอนจบ ยิ่งกว่านั้นในเหตุการณ์นี้
ยังทำให้เห็นบรรดาญาติวงศ์ต่าง ๆ ของอิเหนาหรือคู่หมั้น หรือทั้งสองฝ่ายที่ช่วยออกติดตามหาตัว
เอก รอดปลอดภัยเปลี่ยนแปลงนามออกพจนานุกรม ตีบ้านเมืองต่าง ๆ เพื่อสืบข่าว ในเหตุการณ์ที่ 5 ของ
เรื่องดาหลังพบอนุภาคหลักดังต่อไปนี้

- ก. อิเหนาชิงคูหมั้นแต่นางรับเคราะห์กรรม
- ข. คูหมั้นถูกหอบไปและถูกแปลงร่างเป็นชาย
- ค. อิเหนาเสียสติไประยะหนึ่ง
- ง. ญาติวงศ์ร่วมพญายักษ์ออกติดตามหาตัวเอก
- จ. ตัวเอกและญาติวงศ์มารวมกันที่เมืองกาหลัง

ในเรื่องดาหลัง หลังจากทีระเด่นมนตรีได้พบนาง และชิงนางมาเป็นของตนด้วยการฆ่าระตูแล้ว กลับยังปล่อยให้ตนต้องพลัดพรากจากนางจนตนเองเสียสติ แต่ก็ได้มาบวชเพื่อสะเดาะเคราะห์ตน จากนั้นไปเป็นราชบุตรเขยที่เมืองปัตตรา จนมีโอรสกับนางจินตหราได้ครองเมืองหมันหยาบาเอ็ด และได้เมืองขึ้นต่าง ๆ มากมาย ฝ่ายนางบุษบาถ้าโละต้องแบลหาเพื่อชดใช้ชีวิตแก่ระตู แต่องค์อัยกาได้มาช่วยและแปลงร่างให้เป็นชายชื่อมิสาประหมังกุหนึ่ง เที่ยวรบเมืองต่าง ๆ และได้มาที่เมืองกาหลังเพื่อปราบกบฏศิริกัน จากนั้นก็ได้ข่าวระเด่นมนตรีว่าอยู่เมืองพมกล ส่วนพระญาติวงศ์ระเด่นจจะหรั่งระเด่นจินตหราวันหนา ออกติดตาม และได้เข้าสู่การศึกสงคราม และพญายักษ์ในเมืองต่าง ๆ ทั้งระเด่นจจะหรั่งและระเด่นจินตหราวันหนามีส่วนคลี่คลายเรื่อง โดยสามารถทำให้ตัวเอกได้ข่าวของกันและกัน ทำให้ตัวเอกทั้งสองนั้นมีความมั่นใจที่จะติดตามหากันมากขึ้น นอกจากพระญาติวงศ์แล้ว พระโอรสบันหยีคือระเด่นกฤษุมหารา และพระชายาทั้งสองคือ นางบุษบาสำหรับและนางกตีกาสำหรับก็ออกพญายักษ์เพื่อติดตามหาระเด่นมนตรีด้วย

ในกูดาสมิรัง เมื่อบันหยีได้นางชีษะงูลาหาราแล้ว ก็เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงคือ บันหยีต้องพลัดพรากจากนางเนื่องจากการสูญเสียพระอนุชาบรรพตสำหรับ บันหยีเสียสติได้ระยะหนึ่งแล้วแปลงนามใหม่เป็น กลานอะตันบันหยีจนมาถึงเมืองกะกะหลัง ฝ่ายนางชีษะงูลาหารานั้น องค์อัยการอุ้มนางไปและแปลงร่างให้เป็นชายชื่อ กูดาสมิรัง ได้ตีเมืองต่าง ๆ มากมาย จนมาอยู่กะกะหลังเช่นกัน ทั้งคู่จึงได้พบกันแต่ยังสงสัยกันอยู่ในที นอกจากนี้ปรากฏว่าพระอนุชานางจันทร์ก็รันได้ออกติดตามแปลงนามออกตีเมืองต่าง ๆ จนมาพบนาง แต่ก็กลับมีเรื่องชดใจกับบันหยี จนตนเองต้องเสียชีวิต พระอัยการก็ชุบชีวิตขึ้นมาใหม่แปลงนามเป็นบันหยียุทธาสมร และได้เข้าเมืองกะกะหลัง ส่วนอนุชารองระเด่นอินุกก็ปลอมตัวในนามว่า วีรปติ

ได้มาด้วยกัน ช่วยชีวิตกษัตริย์ของตน ออกติดตามระเด่นอินทุตีเมืองต่าง ๆ จนมาพึ่งบารมีที่ว
 กะกษหลัง ดังนั้นที่เมืองกะกษหลังจึงมีพวกบ้านจุเหรีจวงศ์เทวามาอยู่รวมกัน แต่ทั้งระเด่นอินทุและ
 นางจันทร์ก็รักต่างก็จำกันไม่ได้ได้แต่สงสัยกัน เท่านั้น

ในวันหยีสมิรัง ปรากฏเหตุการณ์นางจันทร์ระอาออกมาชมรมฆาทราก่อนที่
 นางจะได้พบกับระเด่นอินทุ คือ นางได้หนีออกจากเมืองดาหา เพราะถูกกลั่นแกล้งเหยียดหยามจาก
 นางสิภูดาหาและนางอายัง จึงมาตั้งเมืองใหม่พร้อมกับพี่เลี้ยง และได้ปลอมตัวเป็นโจรป่าสมิรัง
 คอยดักปล้นผู้คนที่ผ่านมาจนได้ทรัพย์สินมากมาย แม้จะได้พบอินทุก็มีอันพลัดพรากจากกัน ด้วยระเด่นอินทุ
 จะต้องเดินทางไปอภิเษกกับ เจ้าหญิงดาหา แต่กลับถูกยัดเยียดให้อภิเษกกับนางอายังแทน เมื่อสมิรัง
 รู้ข่าวเข้าก็เสียใจออกบวชเป็นนางชีต่อมาได้เข้าเมืองกากษหลังเพื่อสืบข่าวระเด่นอินทุ โดย
 ปลอมตัวกับพี่เลี้ยง เป็นพวกกบฏชายห่มแสดงละคร ส่วนระเด่นอินทุเมื่ออินทุเมื่อกลับมาที่เมืองใหม่
 ไม่พบสมิรังก็เสียใจมาก จึงปลอมตัวเป็นโจรป่าชื่อปิ่นหย้าเยง ตีเมืองต่าง ๆ จนมาเข้าเมือง
 กากษหลัง ก็ได้พบพวกกบฏที่เมืองนี้ อย่างไรก็ตามปิ่นหย้าเยง มิได้กล่าวถึงพระญาติวงศ์อื่น ๆ
 ออกผจญภัยช่วยติดตามหาตัวเอกเลย

ในอาวินครา แม้ว่ารระเด่นอินทุเหมายจะได้พบนางจันทร์ก็รักจนได้นางเป็น
 ชายา แต่อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้น โดยองค์อัยกาบันดาลาให้ระเด่นอินทุเหมายเกิดความเข้าใจผิดในตัวนาง
 จันทร์ก็รัก ระเด่นอินทุเหมายจึงพลัดพรากนางไป แต่นางได้ติดตามไปทัน และขอตามระเด่นอินทุเหมายเข้า
 เมืองดาหาในสภาพของชายาปิ่นหย้าเยงกะเสียน ต่อมาไม่นานนักยารังก็หนีอินทุเหมายไปบวชชี แล้ว
 ถูกลมหมอบ องค์อัยกาได้แปลงนางให้เป็นมิชิววารระตุกลานาสัตราวิราช ต่อมาระเด่นอินทุเหมาย
 สำนึกผิดจึงขอติดตามนางจันทร์ก็รักโดยออกบวชและปลอมตัวเป็นมิสาปิงหนาทันหนยี้ เทียวตี
 ป้านเมืองต่างก็ออกติดตามหาตัวเอกได้แก่ ระเด่นกฤษณะสำหรับพระอนุชานางจันทร์ก็รักปลอมตัว
 เป็น มิสาราน์ศตปา ระเด่นนคราอินตะหราชปลอมตัวเป็นกะลานาสะยะดา พระโอรสของอินทุเหมาย
 ทั้งสองพระองค์คือ ระเด่นอินตะหราชารมาชิกตีที่เกิดจากนางจันทร์ก็รักปลอมตัวเป็น กลานา
 จักราทันหนยี้ ระเด่นวิทรานันดาชาติที่เกิดจากนางกฤษณะอินตะหราชก็ปลอมตัวเป็น ยานวันอินดาหราช
 มงกุฎนุช ระเด่นปัดรากษมาทราโอรสนคราอินตะหราชกับนางชาววังกระดิกาก็ปลอมเป็นอินดากันสา
 งูวิยาหยา รวมทั้งนางกฤษณะอินตะหราชหลังจากที่ถูกลมหมอบก็ปลอมตัวออกมาชมรมฆาทราด้วย จะเห็น
 ว่าบุคคลทั้งหลายที่ปลอมตัวออกติดตามหาคนรักนั้น ต่างก็มีบทบาทในการผจญภัยและทำสงครามกัน
 แทบทุกคนจนในที่สุดทั้งหมดก็มาพบกันที่ เมืองกาหลัง

ในเซเกล แม้ระเด่นอินุจะได้รับรักตอบจากนางจันทร์กิริณ และได้รับการ
 เชื้อถือจากท้าวดาหาก็ตาม แต่โชคชะตาก็ดลบันดาลให้พลัดพรากจากนาง โดยต้องไปทำสงครามกับ
 ประยูชายุช (พระอนุชาจขหฺร่ง) ตอนนี่เองที่เซเกลได้รับนามใหม่ว่า อธิปติ ระเด่นอินุได้แทงประยูชายุช
 โดยไม่ทราบว่าเป็นอนุชาของตน จึงร้องให้สลบลง องค์อัยกาได้ปั้นดาลลมหอบทั้งสองไปอยู่เมือง
 วีรบุพผิน ส่วนนางจันทร์กิริณก็ถูกลมหอบไปกับคนรับใช้ให้ไปพญายักษ์ในป่า และได้เปลี่ยนนามใหม่ว่า
 นางเคลขบรังติ จนได้เป็นบุตรบุญธรรมของระตูลาเซิม ระเด่นกฤษณะสำหรับอนุชานางจันทร์
 กิริณก็ออกติดตามหานางโดยใช้ชื่อใหม่่ว่า เมสสะอุสัน ต่อมาทั้งหมดได้มาอยู่เมืองกาเกษงเพื่อ
 พิธีบุญบารมี โดยระเด่นอินุไปได้นามใหม่จากท้าวกาเกษงว่า อาวีรังสะ ระเด่นจขหฺร่งมีนามใหม่
 ว่าตขมิงอุราทัน ที่เมืองนี้ระเด่นอินุจานางจันทร์กิริณได้ แต่ไม่เผยตัว ในขณะที่นางจันทร์กิริณ
 จารระเด่นอินุไม่ได้

ในอังเกรณี ไม่ปรากฏว่ามีกรกล่าวถึงการมขุมมฆาทรราชของบ้นหยี กับ
 นางเทวีเสการัตขหยีหลังจากที่ได้พบกันแล้ว แต่กลับไปกล่าวถึงชีวิตมขุมมฆาทรราชของนางเทวีก่อนที่
 จะพบกับบ้นหยี คือนางได้ถูกลมหอบไปอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในสภาพของหญิงจรจัด และนางได้มา
 อาศัยอยู่กับหญิงม่ายเจรายซึ่งมีลูกสาวถึง 6 คน ทั้งหญิงม่ายและลูกสาวทั้ง 6 ได้ให้ชื่อนางใหม่
 ว่า เกลติงกฤษิน และใช้นางทำงานบ้านสารพัด แต่นางก็ได้อธิษฐานของให้ได้กลับไปอยู่ดาหา
 ได้อภิเษกกับระเด่นบ้นหยีคู่หมั้นของตน เหมือนเดิม

ในวังบั้งวิเทษ ไม่ปรากฏว่ามีกรกล่าวถึงการมขุมมฆาทรราชอันแสดง
 ถึงชีวิตที่ต้องตกระกาสาปากของตัวละครใด ๆ เลย ทั้งนี้เพราะหลังจากที่ระเด่นมฆะรัตปลอมตัวเป็น
 พวกละครชื่อ บั้งวิเทษ และได้พบรักกับนางโดยไม่ได้ลงพจนกับอุปสรรค จากนั้นวังบั้งวิเทษ
 สามารถพาระเด่นวร้สตรระสาหรืหนีจากเมืองดาหามาถึงเมืองกูเรบ้นได้

ในมันตรีเกกุลิตันอาลิตกล่าวว่ หลังจากทีระเด่นมันตรีหลงเสน่ห์นางฟ้า
 เกนดรินแล้วนางได้ทำลายสัตว์เลี้ยงของระเด่นมันตรีและอุทยานอันงดงาม ทั้งยังทูลขอดวงตาจากชายา
 ทั้ง 3 หลังจากนางทั้ง 3 ถูกควักดวงตาแล้ว ก็ถูกเนรเทศมาอยู่ทุ่งเบ้างสะสัน และอดยากต้องกินลูก
 แต่นางอุปสรร เกนจะนะได้มาช่วยชีวิตโอรสนางกำลู่หฺดาไว้ได้ทัน และพาไปให้แม่กวางเลี้ยง
 ในป่าจนเติบโตใหญ่

ในบากุสฮัมบระ กล่าวถึงชีวิตการรหกระเหินและพญากัยของบากุสฮัมบระ หลังจาก
ได้สัญญาแก่ระตุมะตายนี่จะขนานง่าโละดาหามาให้ตามประสงค์ โดยตนเองต้องยอมลงทุน
เบนาทะเลน้ำผึ้งและงูเขากายาามาให้ บากุสได้เดินทางไปพบฤๅษี ฤๅษีแนะนำของวิเศษเหล่านี้
อยู่ในความครอบครองระเด่นบุตรของระตุมะตายนี่ ซึ่งบัดนี้ระตุมะตายนี่ได้กลายเป็นยักษ์กินคนแล้ว
บากุสจึงเดินทางไปพักอาศัยกับชาวบ้าน และได้ไปเป็นบุตรบุญธรรมของระตุมะตายนี่ ก่อนจะ
เดินทางเข้าเมืองหงิงนิรุและต้องเผชิญกับจอมมนุษย์กินคน คือ ระตุมะตายนี่เป็นบิดาของพระขลุ่ย

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่ 5 ในเรื่องดาหลังตามแบบนิทานปันทิ พบว่า
อนุภาคหลัก ได้แก่ อิเหนาซึ่งคู่หมั้นจนนางได้รับเคราะห์กรรม คู่หมั้นถูกลมทอบและถูก
แปลงร่างเป็นชาย อิเหนาเสียสติ ญาติวงศ์พญากัยออกตามหาตัวเอก และตัวเอกรวมทั้ง
ญาติวงศ์มารวมกันที่เมืองกาหลัง เหล่านี้จะใกล้เคียงกับเรื่องกูดาสมิริงมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งนี้
เพราะในวังบังวิเศษไม่ปรากฏเหตุการณ์ฆมฆมฆาพรของตัวละครเอกหลังจากที่ได้พบรักกันแล้ว
ในเกอูลิดันก็เป็นเรื่องชิงหวงระหว่างภรรยาหนีภัยกับภรรยาหลวง ในที่สุดภรรยาหลวงก็ต้องเป็นฝ่าย
รับเคราะห์กรรม ซึ่งคล้ายกับเรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสองซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านของไทย ใน
อังกฤษและบากุสฮัมบระ แม้จะมีการพญากัยของตัวเอง แต่ก็เป็นการพญากัยเพียงฝ่ายเดียว
เช่นในอังกฤษ ระเด่นเหวี่เป็นฝ่ายพญากัย ในขณะที่ในบากุสฮัมบระระเด่นโกวิป็นเป็นฝ่ายพญากัย
ในเซเกลและสมิริง ไม่ปรากฏว่าฝ่ายคู่หมั้นได้ทำสงครามรบพุ่งกับเมืองต่าง ๆ หลังจากที่ได้พบกับ
อิเหนาแล้ว ในอารินตรา แม้จะมีบทบาทการพญากัยและการทำศึกสงครามของทั้งระเด่นอิเหนา
และระเด่นจันทรกีร์กัน แต่สาเหตุที่คู่หมั้นต้องพลัดพรากจากระเด่นอิเหนาไปพญากัยในร่างชาย
ก็เพราะว่านางจันทรกีร์หนีภัยที่ระเด่นอิเหนาไม่สนใจใยดีนาง คือ ยังโกรธแค้นนางอยู่ นางจึง
หนีระเด่นอิเหนาไปพญากัย แต่ในกูดาสมิริงสาเหตุที่ระเด่นจันทรกีร์ต้องพลัดพรากจากระเด่นอิเหนา
ก็เพราะระเด่นอิเหนาหรือปันทิได้กรรณาการรุนแรงเกินเหตุ คือ ได้มาบรรพตสาหัสผู้เข้ามาขัดขวาง
ชีวิตรักของคนทั้งสอง จนในที่สุดองค์อัยกาได้บันดาลให้ลมทอบนางไป และปันทิก็เสียสติไประยะหนึ่ง
นางจันทรกีร์หลังจากนั้นอยู่ในร่างชายเที่ยวติดตามหาคนรัก โดยมีญาติวงศ์ออกติดตามจนในที่สุดได้
มาพบกันที่เมืองกชกชหลัง ที่เมืองนี้นางจันทรกีร์ก็ได้ช่วยปราบศึกโสะจะวินทุที่มาแย่งชิงพระอิดา
กชกชหลัง ซึ่งก็คล้ายในเรื่องดาหลัง ที่มีสาประหมังกุหนึ่งได้ปราบกษัตริย์ระเด่นศิริกันที่คิดจะชิงนาง
เหตุการณ์ที่ 5 ของเรื่องดาหลังคล้ายคลึงกับเรื่องกูดาสมิริงมากที่สุด ดังที่จะแสดงเป็นตาราง
ต่อไปนี้

เหตุการณ์ที่ 5

อิเหนาและคู่หมั้นต่างเมืองมางาหาราหลังจากได้พบกัน

อนุภาคหลักในเหตุการณ์ ที่ 5 ของเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิรัง	สมิรัง	อาสี- นัครา	เซเกล	อังกะณิ	วังบั้ง- เทยะ	กกุลิตัน	บากุส- อัมบะระ
ก. อิเหนาชิงคู่หมั้นแต่งงานรับ เคราะห์กรรม	X	-	-	X	-	-	-	-
ข. คู่หมั้นถูกหอบไปและถูกแปลง ร่างเป็นชาย	X	-	X	-	-	-	-	-
ค. อิเหนาเสียสติไประยะหนึ่ง เป็นชาย	X	-	-	X	X	-	X	-
ง. ญาติวงศ์ร่วมพญาย่อยออกตาม หาตัวเอก	X	-	X	X	-	-	-	-
จ. ตัวเอกและญาติวงศ์มารวมกัน ที่เมืองกาหลัง	X	X	X	X	-	-	-	-

ศูนย์วิทยพัชฌายากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1.6 การทำศึกชิงนางครั้งสำคัญ

ในนิทานพื้นไทย ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงการทำศึกสงครามระหว่างพวกวังดี เทวากับระตูเมืองต่าง ๆ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในช่วงที่ตัวละครเหล่านี้ต้องมขมขมาหาออกติดตามหา คนรักหรือแม่ก็ เป็นศึกสงครามที่พวกระตูกทัพมารบกับวงศ์เทวาเพื่อชิงนางธิดา บันจุเหร็จวงศ์เทวา เหล่านี้จึงเข้าสู่สงครามเพื่อปกป้องคู่ตุนาหงัน หรือปกป้องราชบัลลังก์ของวงศ์เทวาด้วยกัน เหตุการณ์ที่ 6 ของเรื่องดาหลังพบอนาคตหลักดังต่อไปนี้

- ก. ตีกเมืองดาหา ท้าวดาหาหยกราชธิดาให้ระตู
- ข. อิเหนาชิงคู่หมั้นจากระตูมาได้
- ค. ตีกเมืองกาหลังเพื่อชิงคนรักของระเด่นจนะหลัง
- ง. บรรดาญาติวงศ์ช่วยกู้เมือง

ในเรื่องดาหลังปรากฏศึกใหญ่สำคัญอยู่ 4 ครั้งด้วยกัน ได้แก่ ตีกมขมาดา ซึ่งเป็นตอนที่ระเด่นจนะหลังยกทัพมาแก้แค้นระตูที่ได้ลอบฆ่าระเด่นมนตรีในทะเล ตีกนี้ถือว่าเป็นแสดงบทบาท สำคัญของระเด่นจนะหลังในการรบพุ่ง ตีกเมืองมขมาดาเป็นศึกใหญ่ที่ระเด่นมนตรีหรือบันหยี่ได้เข้า บัญชาการทัพพร้อมพระอนุชาพระโอรสเกือบจะเสียที่เข้าศึกเพราะถูกเชือกมนตร์มัดพาไป ต่อมา บันหยี่ก็ได้เชือกมนตร์จากเทวดาและช่วยชีวิตพระอนุชาพระโอรสจนสังหารระตูได้ ตีกระตู วรวงศาทั้งสองก็เป็นกรรบรบระหว่างนางบุษบากำไลเงินร่างชายเพื่อแก้แค้นสองพี่น้องวรวงศาซึ่งเป็น อนุชาของระตูประดาหนที่ทำงานต้องแบทเลา และมีชีวิตระหกรระเหิน ตีกเมืองกาหลัง ก็เป็นศึกที่เกิดจากการกบฏ ซึ่งระเด่นศิริกันพระโอรสของท้าวกาหลังก่อขึ้นเพื่อชิงนางอุลันหยา จากบันจุเหร็จ ระเด่นศิริกันใช้เชือกมนตร์จับพระบิดาและบันจุเหร็จไปขังไว้ ผู้ที่ปราบกบฏได้ก็คือ มิสาประหมังกุหนิงในร่างชาย จะเห็นว่าศึก 4 ครั้งนี้ ล้วนมีความสำคัญตรงที่ทาให้ตัวละครเอก และตัวละครรองในวงศ์เทวาได้แสดงบทบาทด้านการรบพุ่งหรือการใช้ไหวพริบในการแก้ไข สถานการณ์ อีกทั้งยังเป็นศึกที่มีความสำคัญต่อการเดินเรื่อง ซึ่งจะใช้เวลาในการเดินเรื่องที่ ค่อนข้างมากกว่าศึกอื่น ๆ มักจะจบลงอย่างรวดเร็ว ยิ่งกว่านั้นยังปรากฏศึกระตูประดาหน แม้ จะมิใช่ศึกใหญ่ แต่ก็มีมีความสำคัญมากถึงขนาดมีการชิงนางระหว่างระตูประดาหนกับดาหลัง โดยมี

ท้าวดาหาส่นับสนุนระตูประดาหนโดยยกพระธิดาให้แก่ระตูดำดีก็ได้ อย่งไรก็ตามศึกที่มีความคล้ายคลึงกับนิทานปันทยี่เรื่องอื่น ๆ ได้แก่ ศึกชิงนางเมืองดาหาและศึกชิงนางเมืองกาหลัง ในกุตาสมิรัง จะมีศึกสำคัญอยู่ 2 ครั้ง ได้แก่ ศึกโสจระวินทุซึ่งมาล้อมเมืองกษกษหลังเพื่อชิงราชธิดา รัตนากุมุทาให้โอรส ศึกนี้จะมีระตูพันอมิตรเข้ามาช่วยอีก 5 องค์ ทั้งปันทยี่ วีรปติ สมิรัง ต่างก็ช่วยนำทัพออกรบเพื่อสนองพระเดชพระคุณท้าวกษกษหลัง อีกทั้งเพื่อปกป้องราชธิดาผู้เป็นคู่หมั้นของวีรปติ (ระเด่นจหรง) นอกจากนี้มีศึกบึงคาลชัย ซึ่งมีพันอมิตรร่วมอีก 5 องค์ เช่นกัน ศึกครั้งนี้เพื่อจะชิงนางเทวีธนูราชมาเป็นชายาของตน ระตูบึงคาลชัยอยู่ในฐานะเป็นม่ายเสียพระชายาไป แต่ก่อนจะยกทัพ ระตูได้ให้ทูตมาขอนางตามธรรมเนียม ซึ่งนางก็ให้ชื่อแม้ว่าจะต้องนำสิ่งมีค่าค่านับมาถวายจึงจะยอมอภิเษกด้วย ระตูไม่ยอมปฏิบัติตามจึงยกทัพเข้ารบ ปันทยี่เดินทางมาพบและได้ช่วยรบระตูจนพ่ายแพ้

ในสมิรัง หลังจากระเด่นอินทกลับจากดาหาเพื่อมาพบสมิรัง แต่ทราบว่ สมิรังได้หนีไปแล้วจึงออกตีเมืองต่าง ๆ จนมาถึงเมืองสุดท้าย คือ เมืองจกรกา ได้ทั้งโอรส ธิดา มาเป็นเชลย และได้เข้าพำนักในเมืองกษกษหลัง ระตูได้ตั้งเป็นพี่ของระตูจกรกาเมื่อรู้ว่าห้องถูกฆ่าตาย จึงร่วมกันยกทัพมาแก้แค้นปันทยี่ที่เมืองกษกษหลัง โดยแต่งทูตมาท้ารบ แต่ปันทยี่ก็ได้ชัยชนะ และยังได้ธิดาของระตูทั้ง 2 ศึกอีกเช่นกัน ศึกระตูสาสาและขบุดักนับว่าเป็นศึกใหญ่ เป็นศึกต่อเนื่องจากศึกเมืองจกรกา อีกทั้งมีพันอมิตรที่เป็นน้องมาร่วมรบล้อมตีเมืองกาหลัง

ในอารินครา ได้ปรากฏศึกใหญ่ 2 ครั้งคือ ศึกระตู 3 พี่น้อง และศึกระตู 3 สหายนอกนั้นจะเป็นศึกที่ไม่สำคัญนัก และสามารถจบลงได้อย่างรวดเร็ว ศึกสำคัญทั้ง 2 ศึกนี้เป็นสาเหตุให้ตัวละครต่าง ๆ ได้พบกัน กล่าวคือในศึกระตู 3 พี่น้องได้แก่ ระตูปุกมาหงัน ระตูมะงาดา และระตูมะตาวัน เป็นศึกที่มีความมุ่งหมายจะชิงพระธิดาดาหาให้แก่ระตูมะตาวัน ท้าวกูเรป็นจึงให้ระเด่นอินทเฝ้ากับระเด่นการะตาปุนา ระเด่นนคราอินทชราไปช่วยรบจนได้ชัยชนะ ระเด่นอินทจึงได้พบนางจันทร์ภิรมแล้วเกิดหลงรักไม่ยอมกลับเมือง ส่วนศึกระตู 3 สหายอื่นได้แก่ระตูสขมาวัง ระตูตาเซะ และระเด่นคายะสังสาเป็นพันอมิตรกันก็เพราะระตูสขมาวัง ระตูตาเซะพ่ายแพ้แก่กลานาสัตราวิราช (จันทร์ภิรม) จึงมาบวชเพื่อจะได้เวทมนตร์ไปชิงคู่ตุนาหงันเมืองกาหลัง ซึ่งระเด่นคายะสังสา ก็เข้ามาเป็นพันอมิตร ทั้งนี้เพราะต้องการจะชิงคู่ตุนาหงันเช่นกัน ชาวศึกครั้งนี้ทำให้พระญาติวงศ์ทุกพระองค์ที่กำลั้งมะงุมมะงาหราอยู่มาชุมนุมกัน เพื่อช่วยท้าวกาหลังผู้เป็นอา จึงได้พบกันพร้อมหน้าพร้อมตา

ในเรื่องเซเกล ดึกสาส์นในเรื่องมี 3 ครั้งคือ ดึกระตุ่มงาดา และ ดึกกะลาณะกุลิงและดึกโสะจะวินทุ ทั้งนี้ระตุ่มงาดาและโสะจะวินทุมุ่งมาดอยากได้นางจันทร์กิริณแห่ง ดาหาเป็นชายา โดยระตุ่มงาดาได้ข่าวว่า ระเด่นอินุหายไปในจึงยกทัพพร้อมพันธมิตรมาล้อมดาหา ท้าวดาหายอมแพ้และเกลี้ยกล่อมพระธิดาให้อภิเษกกับระตุ แต่ไม่สำเร็จ นางพลัดพรากจากดาหาไป มงุมมะงาหาราจนคลอดโอรสที่สุสานแล้วกลับดาหา ระตุก็ยังไม่ละความพยายามที่จะเอาชนะ จนนาง ในที่สุดระตุโสะจะวินทุก็เข้าร่วมกับพันธมิตรพร้อมกับแนวร่วมอีก 8 องค์ เพื่อรบกับระเด่น อินุและพระญาติวงศ์ การรบครั้งนี้เป็นการรบครั้งใหญ่ ด้วยระตุได้ลักพานางไปขณะหลับ บรรดา ญาติวงศ์ทั้งหมดก็ตามไปสู้รบด้วย และรบกันด้วยการแปลงร่างเป็นสัตว์ต่าง ๆ จนระตุโสะจะวินทุ ถูกจับและถูกฆ่าตาย ระตุ่มงาดาจึงยอมแพ้และยอมส่งพระธิดาของตนเป็นเครื่องบรรณาการ ส่วนดึกกะลาณะกุลิงเกิดขึ้นเพราะระตุต้องการชิงพระธิดารัตนาภุมุทแห่งดาหลัง และผู้ถือกระบี่เพื่อ ปกป้องธิดาผู้เป็นคู่หมั้นของระเด่นจะหรั่ง ก็คือบันจุเหรีจทั้งสองได้แก่อารีวังสะ และอารีประบังสะ ที่มาขอพิงบุญบารมี บันจุเหรีจทั้งสองที่จริงก็คือ ระเด่นอินุและระเด่นจะหรั่งนั่นเอง

ในอั้งเกรณี ไม่ปรากฏดึกสงครามใด ๆ เลย

ในวังบังวิเทษะ มีสงครามครั้งใหญ่เพียงครั้งเดียว คือศึกราชาลาเข้ม ราชาลาเข้มเคยพยายามลักพานางวรัศตระสาหรี แต่ไม่สำเร็จ คราวนี้จึงคิดแก้แค้นได้ยกทัพมาพร้อมกับพันธมิตรทั้ง 6 มายังดาหาเพื่อจะชิงนาง วังบังวิเทษะจึงอาสาออกรบจนได้ชัยชนะมาระตุ ลาเข้มได้ แม้กระนั้นก็ถึงกับเป็นลมหมดสติในสนามรบ ชัยชนะครั้งนี้ทำให้ท้าวดาหารักและเมตตา วังบังวิเทษะยิ่งขึ้น

ในเกกุลิดัน ไม่ปรากฏดึกสงครามใด ๆ เลย

ในบากุสอัมบะระ ไม่ปรากฏดึกสงครามใด ๆ เช่นกัน

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่ 6 ในเรื่องดาหลังตามแบบนิทานปันทย์ พบว่าอนุภาคหลักอันได้แก่ ดึกเมืองดาหา ท้าวดาหากราชธิดาให้ระตุ อีเหนาชิงนางจากระตุมาได้ ดึกเมืองกาหลังมีการชิงคนรักของระเด่นจะหรั่ง บรรดาญาติวงศ์เข้าช่วยกู้เมืองกาหลัง เหล่านี้จะไป คล้ายคลึงกับเรื่องเซเกลมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งนี้เพราะในเซเกลจะปรากฏดึกสาส์นซึ่งเหมือนกับ เรื่องดาหลังอยู่ 2 ดึกคือดึกที่เมืองดาหาเพื่อแย่งชิงนางจันทร์กิริณ และดึกเมืองกาหลังเพื่อ

แย่งชิงพระราชบิดา ส่วนในกุดาสมิรั้งจะไม่ปรากฏศึกชิงนางที่เมืองดาหา มีแต่ศึกชิงนางที่เมืองกษะหลัง ในอารีนคราแม้จะมีศึกสำคัญที่เมืองดาหา และที่เมืองกาหลัง แต่ที่เมืองดาหา ท้าวดาหามีได้คิดจะยกนางชิตาให้ระตุเลย ในสมิรั้งมีศึกสำคัญที่เหมือนในดาหลัง คือศึกที่เมืองกษะหลัง แต่ก็มีเซ เป็นศึกชิงนางแต่อย่างใด ส่วนในวังยังวิเทยขปรากฏแต่ศึกชิงนางที่เมืองดาหา และท้าวดาหาก็มีได้คิดยกนางให้ระตุลาเซ็ม ส่วนในเกกูลิตัน บากุสอัมบระระ อังเกรณีก็ไม่ปรากฏ เหตุการณ์ศึกสงครามเลยในเหตุการณ์ที่ 6 ของเรื่องดาหลังจึงคล้ายคลึงกับเรื่องเซเกลมากที่สุด ดังที่จะได้แสดงเป็นตารางต่อไปนี้

เหตุการณ์ที่ 6

การทำศึกชิงนางครั้งสำคัญ

อนาคตหลักในเหตุการณ์ที่ 6 ของเรื่องดาหลัง	กุดา-สมิรั้ง	สมิรั้ง	อารี-นัครา	เซเกล	อังเกรณี	วังยัง-เทย	กกุลิตัน	บากุส-อัมบระระ
ก. ศึกเมืองดาหา ท้าวดาหายก ราชชิตาให้ระตุ	-	-	-	X	-	X	-	-
ข. อีเทนาชิงคู่หมั้นจากระตุมาได้	-	-	X	X	-	X	-	-
ค. ศึกเมืองกาหลังเพื่อชิงคนรัก ของระเด่นจขหรั้ง	X	-	X	X	-	-	-	-
ง. บรรดาญาติวงศ์ช่วยกู้เมือง	X	-	X	X	-	-	-	-

4.1.7 อิเหนาและคู่หมั้นต่างจากกันได้

นิทานปันทิตาเนินเรื่องตั้งแต่ตัวเอกได้พบอุปสรรคปัญหาในชีวิตรัก จนนำไปสู่การพลัดพราก ทำให้ต้องมขมขมเหงาหงา ออกผจญภัยและทำศึกสงครามกับบ้านเมืองต่าง ๆ วิธีที่จะจบเรื่องให้สมบูรณ์ลงได้ ก็คือการให้อิเหนาและคู่หมั้นได้พบกันและสามารถจากกันได้ เป็นอันสิ้นเคราะห์กรรมทั้งหมด และพ้นจากคำสาปขององค์อัยกาปะตาระกาหลา แต่การที่จะจากกันได้นั้น ก็จะต้องมีวิธีการให้ทั้งคู่มาพบกันที่เมืองใดเมืองหนึ่ง โดยมากมักจะจะเป็นเมืองกาหลังซึ่งเป็นเมืองของอา จากนั้นก็ต้องมีวิธีที่จะทำให้ทั้งสองจากกันได้ ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงหนัง การเล่นละคร การจำลักษณะพิเศษบางอย่างของตัวละคร หรือไม่ก็อาจจะจากกันได้โดยบังเอิญด้วยเป็นเวลาที่ตัวละครสิ้นเคราะห์กรรมพอดี นอกจากนี้การจากกันได้ไม่จำกัดเฉพาะตัวเอกเท่านั้น แต่ตัวละครรองหรือตัวประกอบอื่น ๆ ก็สามารถจะแสดงบทบาทตอนนี้ได้เช่นกัน เหตุการณ์ที่ 7 ของเรื่องดาหลัง พบอนุภาคหลักต่อไปนี้

- ก. อิเหนาและคู่หมั้นอยู่เมืองกาหลัง แต่ยังไม่จากกันได้
- ข. อิเหนาและคู่หมั้นจากกันได้ โดยต้องมีบางสิ่งบางอย่างเป็นสื่อ
- ค. คู่หมั้นคืนร่างเป็นหญิงดังเดิม

ในดาหลัง มีวิธีที่ทำให้ระเด่นมนตรีและนางบุษบาแก้โศกมาอยู่ในที่แห่งเดียวกันคือ เมื่อมีสาประหมังกุหนิงได้เข้าระเด่นมนตรีหรือปันทิธาอยู่เมืองมวงกล ก็ส่งสารให้ปันทิธาเป็นความนัยถึงกัน คือให้ไปพบกันที่เมืองกาหลัง ปรากฏว่ามีสาประหมังกุหนิงไปถึงก่อน และได้แต่เฝ้ารอปันทิธา ส่วนปันทิธาตามมาทีหลังแต่ปลอมตัวเป็นกะเทยสะระหนา โดยเอากระแจะปิดไฟแดงที่หน้าไว้ เมื่อมีสาเห็นกะเทยก็สงสัยในบุคลิกท่าทางแต่ก็จำไม่ได้ ฝ่ายปันทิธาก็พยายามจะเข้าถึงตัวนางเพื่อให้นางเกิดสงสัย แต่นางก็ยังจำไม่ได้อยู่นั่นเอง จนทำให้นางตรอมใจยิ่งขึ้น เมื่อปันทิธาตั้งใจเปิดไฟแดง เห็นว่าปันทิธาจึงจํา ระเด่นมนตรีได้ แล้วก็คืนร่างเป็นหญิงพร้อม ๆ กับพี่เลี้ยงของนาง จะเห็นว่า การที่ปันทิธาปลอมเป็นกะเทยนั้น ก็ดูแยบยลดี ทั้งนี้ถ้าปันทิธาในสภาพชายและมาอยู่ใกล้ชิด มีสาในร่างชายด้วยกัน ก็ดูกระไรอยู่ ทั้งคนทั้งหลายจะนึกหาได้แต่ครั้งจะเผยตัวไปตรง ๆ เลย ก็เกรงว่านางจะจำไม่ได้ ด้วยอาจจะยังไม่หมดเคราะห์กรรม

การปลอมมาในสภาพที่จริงช่วยให้นางได้สงสัยในตัวบัณฑิต ทั้งยังสามารถใกล้ชิดสนิท และรับทราบความรู้สึกของนางอย่างไม่น่าเกลียดอีกด้วย ส่วนตัวละครอื่น ๆ ที่ปลอมตัวมา ก็เผยตัวกันอย่างตรงไปตรงมา หลังจากนี้จำลักษณะพิเศษของตัวละครได้

ในกุศตสมิรั้ง ในคราวที่บัณฑิตได้นางชีสะงูลาหมาเป็นชายา ทั้งบัณฑิตและนางชีต่างก็จำกันไม่ได้ แต่เมื่อองค์อัยกาแปลงนางให้เป็นชายชื่อนสมิรั้ง จนมาพบกับบัณฑิตที่เมืองกษกษหลัง ทั้งคู่ก็ได้แต่สงสัยกันแต่ก็ไม่ยอมเผยตัวจริงให้ทราบ ต่อมาสมิรั้งกับดาหลัง (พระอนุชา) ก็หนีไปพร้อมกัน ทั้งอนุชาและนางต่างก็จำกันได้และเผยตัวให้ทราบ สมิรั้งจึงคืนร่างเป็นหญิงดั้งเดิม และเปลี่ยนนามเป็นระตูเทวี จนบัณฑิตตามมาพบนางระตูเทวี และได้ช่วยรบศัตรูที่มาประชิดเมืองของนาง บัณฑิตจึงเริ่มแน่ใจว่านางระตูเทวีคือนางจันทร์گیرนด้วยก่อนหน้าที่พระกษัตริย์ได้บอกนิมิตทราบ ต่อมาบัณฑิตได้ชอนางเป็นชายาและสามารถหาช่างเผือก เทพธิดาและพิภพวิมานมาให้ นางตามใจจนใจได้ นางจึงยอมเปิดเผยตนเอง จะเห็นว่าในเรื่องนี้นางจันทร์گیرนจะคืนร่างเป็นหญิงดั้งเดิมก็เพราะได้พบกับอนุชาของตนซึ่งปลอมเป็นดาหลังและต่างก็จำกันได้ แต่กับบัณฑิตนั้นนางจะเปิดเผยตัวเองกับบัณฑิตต่อเมื่อได้ประจักษ์ความรักแท้ ความจริงใจของบัณฑิต และต่อเมื่อบัณฑิตสามารถทำตามใจของนางได้สำเร็จ

ในสมิรั้ง บัณฑิตยาเวยหรือระเด่นอินุเริ่มสงสัยการเล่นละครของพวกกำบู่ที่เล่นเรื่องชีวิตรักของตนกับบัณฑิตสมิรั้ง ในคืนนั้นบัณฑิตยาเวยจึงตั้งใจจับพิรุช เวลาตีกลองก็แอบเห็นบัณฑิตยาเวย หรือกำบู่วาระคะเอาตุ๊กตาทองมาเล่นในที่นอน แล้วกล่าวพาดพิงถึงระเด่นอินุด้วยความรัก ความผูกพัน บัณฑิตยาเวยจึงแน่ใจแล้วเข้าประชิดตัวกำบู่วาระคะ และได้นางเป็นชายา บรรดาพวกกำบู่รวมทั้งนางจันทร์گیرนคืนร่างเป็นหญิงดั้งเดิม จะเห็นว่าในเรื่องนี้โอเหนาเป็นฝ่ายจำคู่หมั้นได้ เพราะมีสื่อบางอย่าง นางจึงคืนร่างเป็นหญิงได้อย่างอัศจรรย์

ในอารินครา เมื่อระเด่นอินุเหนาและนางจันทร์گیرนได้ออกมณฑลฆาหราแล้วปรากฏว่าพระญาติวงศ์ทั้งหลาย ทั้งฝ่ายระเด่นอินุเหนาและนางจันทร์گیرนต่างก็ออกมณฑลฆาหราติดตามหาคนทั้งสองโดยปลอมตัวเป็นพวกบัณฑิตหรือ แพลงชื่อไปต่าง ๆ วิธีคิดสลับเรื่องราวก็คือ ตัวละครเหล่านี้ต่างก็ได้มาพบพระญาติวงศ์คนใดคนหนึ่ง จนเกิดความสงสัยขึ้น และเมื่อได้พิจารณาหน้า และกิริยาท่าทางก็จำกันได้ ดังที่นางจันทร์گیرนได้พบระเด่นอินุเหนาสภาโอรสที่หัวสิงห์ตสาหริขณะเดินทางมาเมืองล้าสา และได้พบนางชาววังกระดิกาก็ที่เมืองนี้ ระเด่นอินุเหนาสภาโอรสและระเด่น

อิเหนาต่างก็จำกันได้ที่เมืองจางรฆวน ระเด่นยารังตะนังกำโลละได้พบนางกฤษมาจินตะหราที่เมือง
ต้นหยงจางจอ ระเด่นวีราอิศมาหาราพพระนัดดาทั้ง 3 ที่ชายทะเลเมืองกาหลัง ระเด่นยารังตะนัง
กำโลละพบระเด่นอิเหนาที่เมืองกาหลัง ในที่สุดระเด่นทุกพระองค์ก็มาพบกันที่เมืองกาหลังทั้งหมด
อย่างไรก็ดีจะเห็นว่าการพบกันและจำกันได้ของตัวละครอื่นไม่น่าตื่น ตื่นและน่าสะเพือนใจ
เท่ากับกรณีของระเด่นอิเหนาพบกับนางจันทร์กิริณี ทั้งนี้กว่าจะจำกันได้ ทั้งคู่ก็ต้องทาศึกสงคราม
เพื่อแย่งชิงพระธิดาระตูล้ำสา ในตอนนีเเองที่นางจันทร์กิริณีในร่างชายถูกบันหนียหรือระเด่นอิเหนา
แทงจนสลบบนหลังช้าง จนองค์อัยการนำหน้าพิภย์มาประพรม ช่วยรักษานางคืนร่างเป็นหญิงดังเดิม
ระเด่นอิเหนาจึงจำนางได้

ในเซเกล การปรากฏตัวของอิเหนาที่เมืองตาทาในนามเซเกล ไม่สามารถ
ทำให้นางจันทร์จำอิเหนาได้ แต่นางก็เกิดหลงรักเซเกลเข้าแล้ว เมื่อทั้งคู่ต้องพลัดพรากกันไป และต่างก็
มาพบกันที่เมืองกาหลังในนามใหม่ นางก็ยังไม่สามารถจำอิเหนาได้ มีแต่เพียงสงสัยเท่านั้น ส่วนอิเหนาเอง
ก็ยังไม่ยอมเผยตัวเอง จนกระทั่งองค์อัยการภัทรกาลมาเข้าฝัน เพื่อให้ความมั่นใจแก่อิเหนาว่า วันหนึ่ง
อิเหนาจะได้อภิเษกกับนาง อิเหนาจึงเกิดความมุ่งหมายที่จะได้นางมา องค์อัยการจึงบันดาลให้นางป่วย
ซึ่งระเด่นอิเหนาเท่านั้นที่จะรักษานางได้ จนวันหนึ่งระเด่นอิเหนาได้ไปตาค้นของนางและเปิดเผยตัว
เองอย่างตรงไปตรงมา จนได้นางเป็นชายา อย่างไรก็ตามการที่ทั้งคู่ได้สมรักกันและจำกันได้
ก็มีได้หมายความว่า จะเป็นการนำไปสู่ตอนจบของเรื่อง เพราะปรากฏว่าเหตุการณ์ต่อไป นางได้
พลัดพรากจากอิเหนาไปอีก ทั้งนี้ด้วยอิเหนาเข้าใจผิดคิดว่า นางเป็นชู้กับระตูล้ำสาอันสันทิภาทำให้เรื่อง
ซับซ้อนขึ้นอีก

ในอังเกรณี ในงานเสือกเจ้าสาวของระเด่นบันหนีย ผู้ปลอมตัวเป็น
อันเดอันเดลามักก็ได้เสือนางเกลดิงกุกหนึ่ง ทั้ง ๆ นางอยู่ในสภาพหญิงรับใช้ สกปรกไปด้วยโคลน
เมื่อระเด่นบันหนียได้เห็นนางก็เกิดจำได้ว่า นางคือระเด่นเทวีเสการัตยหิ ผู้มีใบหน้าคล้ายนาง
อังเกรณีผู้ตายไปแล้ว นั้นยอมแสดงวาระเด่นบันหนียก็ยังเชื่อฟังใจอยู่ว่า นางอังเกรณีจะต้องมาเกิดใหม่
ในร่างของเจ้าหญิงตาทา จึงเห็นได้ว่า การที่ระเด่นบันหนียได้เสือนางเกลดิงเป็นคู่ครองแทนที่จะ
เสือก ลูกสาวทั้ง 6 นางของแม่มาย ก็เพราะว่าเจ้าหญิงตาทาหรือเกลดิงกุกหนึ่งนั้นไปมีใบหน้า
คล้ายนางอังเกรณีคนรักเดิมของบันหนียนั่นเอง

ในวังบั้งวิเทษ ระเด่นมะกะรัตด้วยได้ปลอมตัวเป็นนักแสดงไปอยู่เมือง
 ดาหาเพื่อจะชิงนางวรัศตระสาหรือมาเป็นของตน ขณะเดียวกันนางก็ได้หนีมาจากเทพศิระว่า วังบั้งวิเทษ
 คือเจ้าชายกุรีบั้นนั่นเอง จึงทำให้นางแน่ใจว่า วังบั้งวิเทษคือระเด่นมะกะรัตด้วย นางจึงเกิด
 ความรักในตัวของวังบั้งวิเทษมากขึ้น เพราะวังบั้งวิเทษคือคู่ตุนาหงั้นของนาง ซึ่งนางไม่คิดจะ
 อภิเษกกับประตูลิงหมาตราเลย อย่างไรก็ตามการที่นางวรัศตระสาหรือระเด่นมะกะรัตได้ก็มีได้
 ทำให้เรื่องคลี่คลายได้ทันที เพราะวังบั้งวิเทษหรือระเด่นมะกะรัตจะต้องหาวิธีที่จะลักพานาง
 กลับไปยังเมืองกุรีบั้นให้ได้ วิธีนั้นก็คือแอบวางยาให้ระตูลิงหมาตราและพรรคพวก
 หลับทั้งหมด จึงสามารถลักพานางไปได้สำเร็จ

ในเกอูลิสตัน ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่อิเหนาและคู่หมั้นจากกันได้

ในบากุสอัมบะระ ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ท้าวดาหาหรือเจ้าหญิงดาหา
 จะจับบากุสได้เลยว่าเป็นเจ้าชายกุรีบั้น ซึ่งถูกระตูลิงหมาตราจับขังให้มาขอพระธิดาให้ตน

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่ 7 ในเรื่องดาหลังตามแบบนิทานปันทย
 พบว่าอนุภาคหลักอันได้แก่ อิเหนาและคู่หมั้นอยู่เมืองกาหลังแต่ยังจากกันไม่ได้ อิเหนาและคู่หมั้นจะจากกัน
 ได้ก็ต่อเมื่อมีบางสิ่งบางอย่างเป็นสื่อ และคู่หมั้นคืนร่างเป็นหญิงเดิม นั้นจะไปคล้ายคลึงกับเรื่อง
 สมิรั้งมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งนี้เพราะในเกอูลิสตันและบากุสอัมบะระไม่ปรากฏเหตุการณ์การจากกันได้
 ในเชเกลและกูดาสมิรั้งก็เปิดเผยตัวกันตรงไปตรงมา คู่หมั้นก็ได้กลายเป็นร่างเป็นหญิงดังเดิม
 ในอารินคราคู่หมั้นกลายเป็นหญิงโดยไม่ต้องใช้สื่อ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้เกิดที่เมือง
 กาหลัง ในอังเกรณีและวังบั้งวิเทษ คู่หมั้นก็ไม่ได้กลายเป็นหญิงดังเดิม เหตุการณ์ที่ 7 ของ
 เรื่องดาหลังจึงคล้ายคลึงกับเรื่องสมิรั้งมากที่สุด ดังที่จะได้แสดงเป็นตารางต่อไปนี้

ศูนย์วิจัยไทยคดีคดี
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เหตุการณ์ที่ 7

พระเอกนางเอกจากกันได้

อนุภาคหลักในเหตุการณ์ ที่ 7 ของเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิริง	สมิริง	อารี- นัครา	เซเกล	อังเกรณี	วังบั้ง- เทยช	กกุสิทธิ์	บากุส- อัมมชระ
ก. พระเอกนางเอกอยู่เมือง กาหลัง แต่ยังไม่จากกันได้	-	X	-	X	-	-	-	-
ข. พระเอกนางเอกจากกันได้โดย ต้องมีบางสิ่งบางอย่างใช้ เป็นสื่อ	-	X	-	-	X	X	-	-
ค. นางเอกกลับกลายเป็น หญิงดั้งเดิม	-	X	X	-	-	-	-	-

จากการได้ศึกษาเปรียบเทียบวิเคราะห์เหตุการณ์ในแบบเรื่องของดาหลัง ด้วยการพิจารณาจากอนุภาคหลักต่าง ๆ พบว่าในการสร้างแบบเรื่องด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ ในดาหลังนั้น คล้ายคลึงกับเรื่องกุดาสมิริงมากที่สุด กล่าวคือในแบบเรื่อง 7 เหตุการณ์นั้น จะคล้ายกับเรื่อง กุดาสมิริงถึง 4 เหตุการณ์ คล้ายกับเรื่องอังเกรณี 1 เหตุการณ์ เรื่องเซเกล 1 เหตุการณ์ และ เรื่องสมิริง 1 เหตุการณ์ สำหรับเหตุการณ์ของเรื่องดาหลังคล้ายกับเรื่องกุดาสมิริงได้แก่เหตุการณ์ การตั้งวงดีของอิเหนาและการตุนาหงั้น เหตุการณ์อิเหนาปลอมตัวออกผจญภัยและท่าสงครามในช่วงแรก เหตุการณ์อิเหนาได้พบกับคู้หมื่น เหตุการณ์อิเหนาและคู้หมื่นมะรุมเมฆาทรานหลังจากได้พบกัน ส่วนเหตุการณ์ที่คล้ายกับเรื่องอังเกรณีได้แก่ เหตุการณ์อิเหนาไปหลงรักนางอิน เหตุการณ์ที่ คล้ายกับเรื่องเซเกลได้แก่ การทำศึกชิงนางครั้งสำคัญ เหตุการณ์ที่คล้ายกับเรื่องสมิริงได้แก่ เหตุการณ์อิเหนาและคู้หมื่นต่างจากกันได้

จะเห็นว่า ถ้าพิจารณารายละเอียดที่อนุภาคหลักแล้ว จะพบว่าใน
อนุภาคหลัก 30 อนุภาคในตาหลังก็จะปรากฏอนุภาคหลักที่ไปคล้ายคลึงกับเรื่องกุตาสมิริงมากที่สุด
ส่วนเรื่องอื่น ๆ ก็จะไปคล้ายคลึงลดหลั่นกันไปดังนี้

คล้ายกับกุตาสมิริง	20	อนุภาค
คล้ายกับอารินครา	14	อนุภาค
คล้ายกับเซ เกล	13	อนุภาค
คล้ายกับอั้ง เกรณี	10	อนุภาค
คล้ายกับสมิริง	6	อนุภาค
คล้ายกับวังบั้งวิเทษ	6	อนุภาค
คล้ายกับเกกุลิตัน	3	อนุภาค
คล้ายกับบากุสอัมบะระ	2	อนุภาค

เรื่องกุตาสมิริงคล้ายเรื่องตาหลังมากกว่าเรื่องอื่น ๆ สำหรับอนุภาคหลัก
ในเรื่องตาหลังที่ไปคล้ายคลึงกับเรื่องกุตาสมิริงมากที่สุดได้แก่ เทวาต้นวงศ์สถาปนากษัตริย์วงศ์เทวา
ครอบครองเมือง/ กษัตริย์วงศ์เทวามีสีพระองค์เป็นชายล้วน/มีการตุนาหั้นระหว่างตัวเอก/
มีการตุนาหั้นโอรสธิดาทุกพระองค์ในหมู่วงศ์เทวาตั้งแต่เยาว์วัย/อิเหนาไปหลงรักนางตำดักดีท่า
งให้ทอดทิ้งคู่มั่นของตน/อิเหนาเสียใจต่อการสูญเสียนางที่รักจึงตั้งใจออกมข่มขืนนางทรา/
อิเหนาปลอมตัวเป็นบั้งหี/อิเหนาพจญภัยครั้งแรก/อิเหนาทำศึกสงครามได้ราชธิดาเมืองต่าง ๆ
มาเป็นเชลย/แม้อิเหนาได้ตัดตุนาหั้นแต่ก็ได้มาพบคู่มั่นของตน/อิเหนาลอบเข้าห้องคู่มั่น/คู่มั่น
ไม่ยอมอดดูหน้าหรือพูดด้วยเลย/คู่มั่นจำอิเหนาไม่ได้/อิเหนาชิงคู่มั่นแต่คู่มั่นได้รับเคราะห์กรรม/
คู่มั่นถูกหอบไปและถูกแปลงร่างเป็นชาย /อิเหนาเสียสติไประยะหนึ่ง/พระญาติวงศ์ร่วมพจญ
ภัยออกติดตามหาตัวเอก/ตัวเอกและญาติวงศ์มารวมกันที่เมืองกาหลัง/ศึกเมืองกาหลัง มีการ
ชิงนางผู้เป็นคนรักของระเด่นจขหรือ/ บรรดาญาติวงศ์ได้ช่วยกู้เมืองกาหลัง

4.2 ศึกษาเปรียบเทียบจากอนุภาคย่อยที่ปรากฏในเรื่อง

แม้ว่าการศึกษาเปรียบเทียบจากองค์ประกอบในแบบเรื่องจะสามารถทำให้ทราบที่มาของเรื่องตาดหลังว่า น่าจะมาจากนิทานพื้นบ้านอีสานวนกุตาสมิรัง แต่ทว่าผลจากการศึกษาเพียงอนุภาคหลักของเหตุการณ์ในแบบเรื่องก็ไม่อาจจะเป็นคำตอบที่ชัดเจนนัก ทั้งนี้ จากคำสันนิษฐานของนักวิชาการในวงวรรณคดีที่มีความสนใจในเรื่องนิทานพื้นบ้าน บางท่านก็ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า ตาดหลังไม่น่าจะมีที่มาจากसानวนใดसानวนหนึ่งเพียงอย่างเดียว

การศึกษาที่มาของนิทานโดยการพิจารณาอนุภาคย่อยต่าง ๆ ก็คือ การศึกษาอนุภาคย่อยซึ่งนับว่าน่าจะมีค่าสำคัญมากพอที่จะทำให้ผู้เล่าผู้ฟังนิทานจดจำนำไปถ่ายทอดโดยไม่อาจจะมองข้ามไปได้ อนุภาคย่อยเหล่านี้อาจจะเกี่ยวกับตัวละครสำคัญ วัตถุหรือพฤติกรรมสำคัญ หรือเหตุการณ์ที่แปลกพิเศษที่มีผลให้เรื่องเกิดขึ้นและดำเนินไป ดังที่นิทานสโนไวท์ก็จะมีอนุภาคสำคัญได้แก่ นางเอกมีแม่เลี้ยงกระชกวิเศษ คนแคระเป็นผู้ช่วยเหลือ เป็นต้น ในนิทานพื้นบ้านเช่นกัน นอกจากจะมีอนุภาคหลักของเหตุการณ์ในแบบเรื่องที่เหมือนกันแล้ว ก็ยังจะพบอนุภาคย่อยต่าง ๆ ที่มีลักษณะเหมือนกัน อนุภาคเหล่านี้จะสามารถใช้ เป็นข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่งในการศึกษาที่มาของเรื่องได้ จะเห็นว่าเมื่อผู้ฟังนิทานพื้นบ้านที่เล่าต่อ ๆ กันมาจนมาถึงโอกาสที่ตนเองจะเปลี่ยนจากฐานะผู้ฟังมาเป็นผู้เล่า ผู้เล่าคนนี้ก็อดไม่ได้ที่จะต้องนำอนุภาคหลักมาใช้ในการดำเนินเรื่องของตนต่อไป นั้นย่อมแสดงว่าผู้เล่าถือว่าอนุภาคหลักในนิทานพื้นบ้านเป็นสิ่งสำคัญที่นำจะได้ถ่ายทอดลงไปเพื่อให้คงความเหมือนไว้เช่นเดิม เพียงแต่ว่าในรายละเอียดของอนุภาคนั้น อาจจะมีข้อปลีกย่อยที่ต่างกันออกไปตามแนวการสร้างสรรคของแต่ละคน บางครั้งก็อาจจะคงลักษณะอนุภาคย่อยของนิทานหนึ่งนิทานใด บางครั้งก็อาจจะนำอนุภาคย่อยจากนิทานต่าง ๆ มาผสมผสานกันในเรื่องใหญ่ บางครั้งก็อาจจะปรับเปลี่ยนหรือสร้างขึ้นเอง ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้แต่งที่จะสร้างสรรคนิทานพื้นบ้านเรื่องต่าง ๆ ขึ้น

อนุภาคที่จะนำมาพิจารณาต่อไปนี้นั้น จะไม่ใช่อนุภาคหลักทั่ว ๆ ไปที่มีจะปรากฏเหมือนกันทั่วไปทุกเรื่อง จนมองดูไม่ออกถึงความมีลักษณะโดดเด่นในเรื่องตาดหลังซึ่งได้แก่ อิเหนาเป็นโอรสท้าวสุรพันธ์อิเหนาออกผจญภัย คู่หนึ่งถูกฝ่ายอิเหนาถอนหมั้น อิเหนาเจ้าชู้ ราชทู

ถ้าดีก็ดีมากอยู่แล้ว เป็นต้น ความคล้ายคลึงของอนุภาคหลักเหล่านี้จะไม่ช่วยให้ได้คำตอบแน่ชัดว่า ดาหลังได้น่ารายละเอียดในเหตุการณ์มาจากเรื่องใด ทั้งนี้ทานบ้นหยี้เกือบจะทุกเรื่องจะมีลักษณะเช่นนี้ และเหมือนกับในดาหลังด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะพิจารณาที่อนุภาคย่อยอันจะทำให้เห็นรายละเอียดในเรื่องดาหลังได้เด่นชัดยิ่งขึ้น และเรื่องใดบ้างที่มีอนุภาคย่อยตรงกัน เรื่องนั้นก็อาจจะอยู่ในข่ายที่จะนำมาพิจารณาถึงที่มาของเรื่องได้เช่นกัน

อนุภาคย่อยที่นำมาศึกษาได้แก่ อนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละคร. คร และอนุภาคประเภทพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่าง เหตุที่นำอนุภาคทั้งสองมาใช้ศึกษาที่มาจากเรื่องดาหลังก็เพราะว่า ในนิทานบ้นหยี้มีสำนวนต่าง ๆ มักจะพบอนุภาคย่อยประเภทนี้ในการสร้างรายละเอียดของเรื่องให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ยิ่งกว่านั้นก็พบว่าอนุภาคย่อยในนิทานต่าง ๆ เหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันอีก และผู้วิจัยเชื่อว่า ถ้าได้พบอนุภาคทั้งสองว่าคล้ายคลึงกับอนุภาคย่อยในเรื่องดาหลัง ก็อาจจะได้คำตอบที่แน่ชัดขึ้นว่า เรื่องดาหลังน่าจะมาจากสำนวนใดอีกบ้างต่อไปนี้จะได้ศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคย่อยในเรื่องดาหลังกับอนุภาคย่อยในนิทานบ้นหยี้ที่ 8 สำนวนในด้านของอนุภาคบทบาทตัวละคร และอนุภาคประเภทพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่าง ดังนี้

4.2.1 อนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละคร

อนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละครหมายถึง อนุภาคย่อยประเภทบทบาทของตัวละครตัวเดียวกันที่สามารถไปปรากฏในนิทานบ้นหยี้เรื่องอื่น ๆ อนุภาคย่อยประเภทบทบาทตัวละครนี้แม้จะมีอนุภาคหลักสำคัญ แต่ก็ เป็นอนุภาคที่ผู้เล่าหรือผู้ฟังนิทานเห็นว่า เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะต้องบทบาทประจำของตัวละครเดียวกันไว้ในนิทานบ้นหยี้แต่ละเรื่อง โดยอาจจะมีการละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป แต่ก็ยังแลเห็นบทบาทประจำของตัวละครเดียวกันอยู่ในนิทานบ้นหยี้หลาย ๆ เรื่อง ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงอนุภาคย่อยต่าง ๆ อันเกี่ยวกับบทบาทประจำของตัวละคร พร้อมทั้งศึกษาเปรียบเทียบระหว่างอนุภาคย่อยในเรื่องดาหลังกับอนุภาคย่อยในนิทานบ้นหยี้สำนวนอื่น ๆ ดังนี้

1. เทวดาเข้าข้างฝ่ายปฏิปักษ์
2. ระเด่นมนตรีสลับ
3. ระเด่นมนตรีเล่นหนิ่ง

4. ระเด่นมนตรีปลุกวิญญาณ
5. ระเด่นมนตรีบัวช
6. มีสาปรหม้งกุกหนึ่งเข้าหานางเฉลย
7. มีสาปรหม้งกุกหนึ่งล้มป่วย
8. ระเด่นบุษบากำโลงบวชชี
9. ระเด่นจขหรั้งม่ายักษ์เพื่อให้พ้นสาป
10. ระเด่นกุสุมาทราพจกั้ยได้เนื้อคู่
11. ระเด่นจินตระวันทนาพลัดมาพจกั้ยกับมีสาปรหม้งกุกหนึ่ง
12. นางฟ้ากุกสาปเป็นนางเกนบุษบา
13. นางจินตชทราค้นว่ารระเด่นมนตรีมาเชยชมนาง
14. ระเด่นศิริกันโอรสท้าวกาหลังมีอคติต่อบัณจุเฮอร์จ
15. นางหลอหราชอดตายตามนางเกนบุษบา
16. ท้าวกุกเร้นโอรสท้าวดาหา
17. นางบีบี่หรั้งดีแม่มาอุปการะระเด่นมนตรี
18. ระเด่นวิหยาสะกาผู้เป็นอนุชานางเฉลยเป็นบุตรบุญธรรม
19. ระตูล่าสาหยิงทรนงไม่ยอมแก้พวกบัณจุเฮอร์จ
20. พี่เลี้ยงมีสาปรหม้งกุกหนึ่งรบกับเสนารชตุรวางดา
21. ระตุมชงาดาคิดร้ายต่อระเด่นมนตรี
22. ระตูประดาทนขอพระชิตาดาหา
23. ระตูปันจชรากัน ปัตหราชอุปถัมภ์ปันหยี
24. นางบีบี่ไรหนีเป็นมารดานางเกนบุษบา
25. ระเด่นจขหรั้งปลอมเป็นผู้กำกับคนชลชคร
26. ระเด่นมนตรีประชสุติเกิดเหตุการณั้ศจรรย
27. ประสันดาเป็นตัวตลกในเรื่อ
28. ระเด่นจขหรั้งออกติดตามหารระเด่นมนตรี
29. พระชายาทังสองออกติดตามหารระเด่นมนตรี
30. นางบุษบาวิไลต์เป็นพระกนิษฐาเจ้าหญิงดาหา

1. เทวดาเข้าข้างฝ่ายพิภักซ์

ในเรื่องดาหลัง เทวดาประทานเชือกมนตร์ให้ระเด่นศิริกันกาหลัง ระตุมงคล และระเด่นมังกันจนสามารถจับฝ่ายปันจุเหรีจมาคุมขังไว้ในตรูได้ อนาคตย่อยเช่นนี้คล้ายกับใน อารินครา คือเทพชะตารายาหาได้ประทานเวทมนตร์ให้แก่ระตุมสามสหายนันได้แก่ ระตุมะมารัง ระตุม่าเซะ และระเด่นคายะสังสาให้ไปต่อสู้กับพวกปันจุเหรีจ

2. ระเด่นมนตร์สลบ

ในเรื่องดาหลัง เมื่อระเด่นมนตร์สูญเสียนางเกษมบุษบาไป ก็เสียใจจนสลบไป พี่เลี้ยงและปาเตะกูเรบั้นได้ช่วยแก้ไขให้ฟื้น และปลอบโยน อย่างไรก็ตามเมื่อระเด่นมนตร์ฟื้นขึ้นก็ คร่ำครวญต่อ จนสลบไปถึง 3 ครั้ง อนาคตย่อยเช่นนี้ปรากฏในกูดาสมิริงว่า ระเด่นอินุสลบแล้ว สลบอีก ในอังเกรณีก้าวว่าระเด่นปันหิยสลบไปถึง 2 วันจึงฟื้นขึ้นมา และละเมอเพื่อพกหานางอังเกรณิที่ตายไป ในเซเกลนั้นระเด่นอินุสลบไปไปเมื่อรู้ว่าตนได้มาอนุชา จนถูกลมหอบมาฟื้นขึ้นที่เมือง วีรบุหมี ในวังบังวิเทยะ ระเด่นมะกะรัตหรือวังบังวิเทยะก็ได้ออกต่อสู้และฆ่าระตุม่าเซะ ตนเอง เสียเลือดมากจนสลบในสนามรบไป 1 คืน

3. ระเด่นมนตร์เล่นหนัง

ในดาหลัง เมื่อระเด่นมนตร์มาถึงเมืองดาหาก็ปลอมตัวเป็นนักพากย์หนังเพื่อแสวงหาโชคและคนรักและในที่สุดลอบเข้าหาพระชิตาบุษบาที่โละ อนาคตนี้จะเหมือนอารินครา ทั้งที่ ระเด่นอินุเมื่อได้ยลโฉมนางจันทร์กิริณแล้ว ก็ไม่คิดคืนกลับกูเรบั้น ได้ออกอุบายเล่นหนังใน วังใน จากนั้นก็ลอบเข้าหานาง

4. ระเด่นมนตร์ปลุกวิญญาณ

ในดาหลัง ระเด่นมนตร์หรือปันหิยได้ทำศึกเมืองมงคล ปรากฏว่าฝ่ายพิภักซ์มี เวทมนตร์คาถา ตกกลางคืนปันหิยจึงทำพิธีปลุกวิญญาณแปลงร่างเป็นอสุรกายเพื่อแสดงอำนาจทางไสยศาสตร์และเพื่อข่มขู่ข้าศึกอนาคตปลุกวิญญาณนี้จะไปคล้ายกับในเซเกล ซึ่งมีพิธีปลุก วิญญาณอสุรกายขึ้นเพื่อขอพระเป็นเจ้าให้ช่วยเหลือตนได้สมรักกับนางจันทร์กิริณ หรือเศลขบรังติ

5. ระเด่นมณฑรีบวช

ในดาหลัง ระเด่นมณฑรีบวชที่ภูเขাপระจาทัน พร้อมด้วยกุดาวิราทยา และมีสาหย่งสาหรืก็เพื่อสะเดาะเคราะห์ หลังจากที่ถูกเสี้ยนนางบุษบาแก้าโรละไป ซึ่งก็คล้ายกับในอาวรินตราที่ระเด่นอิเหนาได้มาบวชที่ภูเขากับพระฤๅษี หลังจากที่ถูกเสี้ยนนางบุษบาแก้าโรละไป ซึ่งก็คล้ายกับในอาวรินตราที่ระเด่นอิเหนาได้มาบวชที่ภูเขากับพระฤๅษี หลังจากที่ถูกเสี้ยนนางบุษบาแก้าโรละไป ส่วนในกุดาสมิรั้งระเด่นอิเหนาที่เขานูราช กับพระฤๅษีก็จะกวดงหลังจากที่ถูกเสี้ยนนางมรดกลางนุครักไป แต่ในสาหนวอาวรินตราจะคล้ายคสังมากกว่า ทั้งนี้ระเด่นอิเหนาบวชเพราะกำลังโรคเศร้าเสียใจถึงพระชิตาดาดา ซึ่งในดาหลังระเด่นมณฑรีก็บวชในระหว่างที่กำลังเศร้าเสียใจเพราะถูกเสี้ยนนางบุษบาแก้าโรละไป

6. มิสาปรหมังกุหนึ่งเข้าหานางเฉลย

ในดาหลัง มิสาปรหมังกุหนึ่งได้เฉลยมากมายก่อนมาถึงเมืองกาหลัง และเพื่อป้องกันคำครหาว่าไม่เคยเข้าหานางเฉลยเลย มิสาจึงได้ทำตามอุบายที่เสี่ยงด้วยการเข้าหานางเฉลยคนหนึ่งคือระเด่นสะการวดี แต่ก็มิได้ทำอะไรนางมากกว่านอนเป็นเพื่อเล่นกัน และได้ใช้อุบายว่า ตนกำลังเจ็บป่วยจึงไม่สามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศได้ ซึ่งก็คล้ายกับเรื่องสมิรั้งคือ เมื่อบันหยีสมิรั้ง (นางจันทะรา) ได้ดีเมืองมันดาวันได้ และได้เฉลยบุตรีทั้งสองคือ ระเด่นบุษบาชูด กับนางบุษบาสำหรับมา บันหยีสมิรั้งก็เข้าหานางทั้งสองเพื่อกันข้อครหา แต่ก็เพียงกอดจูบและเข้าหยอกนางเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อมิให้นางทั้งสองเกิดความสงสัย

7. มิสาปรหมังกุหนึ่งล้มป่วย

ในดาหลัง เมื่อมิสาปรหมังกุหนึ่งได้สารจากระเด่นมณฑรีว่าจะตามนางมาเมืองกาหลังก็เฝ้ารอคอยระเด่นมณฑรีที่เมืองกาหลังอยู่ระยะหนึ่ง แต่ระเด่นมณฑรีก็ไม่มาปรากฏแต่กะเทยสะระหนากะดีมาป่วยเป็นอยู่ใกล้ ทำให้นางนึกถึงระเด่นมณฑรียิ่งขึ้น จึงตรอมใจและล้มป่วยถึง 2 ครั้ง กะเทยสะระหนากะดีหรือระเด่นมณฑรีได้ตัดสินใจรักษานางด้วยการเปิดให้เห็นโศคนเองจนนางจำได้ นางจึงฟื้นสภาพดีเป็นหญิง ซึ่งก็คล้ายกับในเซเกล เมื่อระเด่นอิเหนาหรือเซเกลได้มีมติจากองค์อัยกาว่า จะได้แต่งงานกับนางเศละบรังดิหรือจันทกริรัน องค์อัยกาก็นัดลาให้นางเศละบรังดิล้มป่วย ผู้ที่รักษานางคือเซเกล หรืออาวริงสะ หรือระเด่นอิเหนาเอง โดยที่ระเด่นอิเหนาเข้าไปเผยตัวให้นางจำได้ นางก็หายป่วยอย่างน่าอัศจรรย์

8. ระเด่นบุษบาแก้วโละบวชชี

ในดาหลัง นางบุษบาแก้วโละบวชชีในตอนใกล้จะจบเรื่อง เพราะขณะนั้นนางคือร่างเป็นหญิงที่เมืองกาหลัง แล้วเกิดความอาย เกรงคนจะครหาว่านางเที่ยวติดตามหาชาย จึงหนีจากเมืองกาหลังและไปบวชชีอยู่ในป่า อนาคตนี้คล้ายกับนิทานปันทีย่อย 3 เรื่อง คือ กุตาสมิรัง สมิรัง และอารินครา ในกุตาสมิรังและอารินครา กล่าวถึงการบวชชีในช่วงแรก ในกุตาสมิรังกล่าวถึงการบวชชีของนางหลังจากที่ถูกองค์อัยกาหอบมาอยู่บนเขา ในอารินครานางบวชชีก่อนที่จะถูกลมหอบ ในสมิรัง การบวชชีของนางปรากฏในช่วงท้าย ด้วยนางรู้สึกเสียใจที่ได้ข่าวว่าระเด่นอินุได้อภิเษกกับนางอายังแล้ว เรื่องอื่น ๆ ไม่ปรากฏอนาคตย่อมนี่เลย

9. ระเด่นจขหรั่งม้ายักษ์เพื่อให้พื้นสาบ

ในดาหลัง ระเด่นจขหรั่งได้สู้กับยักษ์ที่ลักนางบุษบาอากาศจนยักษ์ตาย และยักษ์นั้นคือร่างเป็นเทวดาพื้นเคราหัทกรรม อนาคตย่อมนี่จะพบได้ในกุตาสมิรัง คือระเด่นจขหรั่งก็ได้ม้ายักษ์ชื่อ หลบประยงค์ในถ้ำเศลขม้งแลง เพราะได้ไปลักพานางรัตนาวิลิตมา หลบประยงค์จึงได้พื้นคาสาบ นอกจากนี้ยังปรากฏในช่วงท้ายเรื่องอีกคือ ระเด่นจขหรั่งอาสาไปหาของวิเศษให้ระเด่นอินุเพื่อใช้เป็นของหมั้นนางระตู่เทวีราช ระหว่างหาของวิเศษ ระเด่นจขหรั่งได้มานางยักษ์จนนางยักษ์คืนร่างเป็นนางฟ้าชั้นสูงสวรรค์ดั้งเดิม ส่วนในเรื่องเซเกลปรากฏว่า ระเด่นจขหรั่งม้ายักษ์ 2 ตนชื่อวีริ และเวสัชชายะ หลังจากนั้นก็ได้คืนร่างเป็นเทวดากลับคืนสู่สวรรค์ดั้งเดิม อนาคตพิเศษนี้จึงไปเหมือนกับในกุตาสมิรัง และในเซเกล

10. ระเด่นสุมาตราพจกัยได้เนื้อคู่

ในนิทานปันทีย่อยส่วนใหญ่ ไม่ค่อยจะพบปรากฏอนาคตของพระโอรสปันทีย่อยออกพจกัยจะพบก็แต่เพียง 3 เรื่อง คืออารินครา เกกูลิตัน และเซเกล ในดาหลังนั้น ระเด่นสุมาตราพระโอรสปันทีย่อยกับนางจินตยหธา ได้ออกติดตามหาพระบิดาตั้งแต่เด็ก และได้มาควายนปีศาจจนควายนปีศาจคืนร่างเป็นเทวดาดั้งเดิม จากนั้นก็พบพระบิดาและพบเนื้อคู่ คือระเด่นสุมาตราตราสาธิตา ระตู่ตระเส ทั้งยังได้เข้าร่วมสงครามกับปันทียพระบิดา จนต่อมาได้ครองเมืองมณฑลต่อจากพระบิดา

ในอารีนครา โอรสของระเด่นอิเหนาคือ ระเด่นอาลัยหมั้นอินดะทราออก
 พงษ์ภัยดีบ้านเมืองต่าง ๆ ต่อมาได้ฆ่ายักษ์บะดาราयाหยา ได้นางเดหวิสุสมาอินดะทราเป็นชายา
 ในเซเกล โอรสของระเด่นมนตรีคือ ระเด่นเมสะตันตระหมันได้รับการขอร้องให้ไปนำดอกไม้
 จากสวรรค์มารักษาพระบิดาเมื่ออยู่บนสวรรค์ก็ได้นางฟ้าสุภระพะเป็นชายา จนมีโอรสกับนางฟ้าด้วย
 และต่อมาเมสะก็ได้ร่วมรบกับพระบิดาในศึกระตูโสะจะวิหนุ ในเกกูลิตัน โอรสของระเด่นมนตรี
 คือระเด่นอาลิตต้องตีไก่เลี้ยงชีพมารดาและฟ้าทั้งสองจนมาพบพระบิดาและถูกนางฟ้าเกนดรัน
 ใจให้ไปเอาร่วมทองจากสวรรค์ ที่นั่นระเด่นอาลิตได้นางฟ้าสุภระพะเป็นชายา

11. ระเด่นจินตระวันหนาทปลัดมาพญภัยกับมิสาประหมังกุหนิง

ในดาหลัง ระเด่นจินตระวันหนาทพระโอรสท้าวสิงหัดสาหรือออกพญภัยติดตาม
 ระเด่นมนตรีได้มาพบกุดาวีราหยา ก็ได้ร่วมพญภัยกับกุดาวีราหยาในเมืองกาหลัง หลังจากนั้น
 ระเด่นจินตระวันหนาทหรือมิสายังสาหรืก็ได้ปลัดมาอยู่กับมิสาประหมังกุหนิงอยู่นานทีเดียว จะทำ
 ให้เกิดความรัก ความผูกพันต่อนางมากกว่าองค์อื่น ๆ อนาคตนี้จะตรงกับในเรื่องอารีนคราที่ได้
 กล่าวถึงพระโอรสท้าวสิงหัดสาหรืคือ ระเด่นวิหราชะกะตั้งใจออกติดตามหาระเด่นชาวังกระดิกาที่
 หายไป จนแปลงนามเป็นปังปังตะรามาสัตรา และได้พบระเด่นจันทรกีรันในร่างชาย จากนั้นก็ได้
 พงษ์ภัยร่วมกันจนเกิดความรัก ความผูกพัน จะเห็นว่าในเรื่องอื่น ๆ มิได้กล่าวถึงบทบาท
 พระโอรสสิงหัดสาหรืหรือออกพญภัยเหมือนในอารีนคราเลย

12. นางฟ้าถูกสาปเป็นนางเกนบุษบา

ในดาหลัง ได้กล่าวถึงนางเกนบุษบาซึ่งเป็นหญิงต่ำศักดิ์ และเป็นคนรักคนแรก
 ที่ทำให้ชีวิตของระเด่นมนตรีต้องห่างเหินจากเจ้าหญิงดาหยา ต่อมานางเสียชีวิตด้วยการกระทำ
 ของท้าวกูเรปัน ซึ่งก็ตรงกับในกุดาสมิริง คือนางมรรตลาญได้เป็นนางคนรักคนแรกของระเด่น
 อีหนู และต้องตายด้วยน้ำมือของประหมะสุหรีกูเรปัน นอกจากนี้สิ่งที่คล้ายกันอีกก็คือ ทั้งนางเกน
 บุษบาและนางมรรตลาญต่างก็เคยเป็นนางฟ้าและต้องมาชดใช้กรรมในโลกนี้

13. นางจินตหราผืนผ้าระเด่นมนตรีมาเซยชมนาง

ระเด่นจินตหราในดาหลังเป็นชายารอง ซึ่งเข้ามามีบทบาทในช่วยที่ปิ่นหยี พจกัย นางผืนผ้ากับวรวงศ์เทวาได้ร่วมรสกับนาง เมื่อตื่นขึ้นนางก็อาลัยอาวรณ์ถึงนักบวชผู้นั้น ต่อมานางก็ได้ปิ่นหยีเป็นสวามี เหตุการณ์นี้คล้ายในปากุสอัมบะระ คือเจ้าหญิงหยงพิทรูผืนผ้า เจ้าชายโกริป็นได้ร่วมรสกับนาง นางอาลัยอาวรณ์ ถึงปากุสมาจนถึงกับของอนุญาตบิดาสร้าง รูปปั้นขึ้น 2 รูป ไว้แทนตัวเจ้าชาย และเสมารผู้ติดตามเจ้าชาย จากนั้นนางบูชาเทวรูปที่เป็น เจ้าชายโกริป็นเสมอมา จนในที่สุดเจ้าชายโกริป็นหรือปากุสก็ได้มาเป็นสวามีของนาง

14. ระเด่นศิริกันโอรสท้าวกาหลังมีอคติต่อบ้านจูเหรีจ

ในดาหลัง โอรสของท้าวกาหลัง คือระเด่นศิริกันได้ก่อการกบฏขึ้นที่เมืองกาหลัง ระเด่นศิริกันองค์นี้ก็ได้ปรากฏในสมิรัง คือเป็นพระโอรสผู้มีสติไม่ปกติ ชอบท้าวว่าให้พี่เลี้ยงระเด่น อินุสือเสียนเสมอ ระเด่นองค์นี้มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ระเด่นสิงคมนตรี เคยคิดจะฆ่าระเด่นมนตรี หรือปิ่นหยีมาแยงอยู่เหมือนกัน ทั้งนี้ เพราะท้าวกาหลังได้ให้ความรักแก่ปิ่นหยีอย่างมาก แต่ก็ไม่เคย ท้าตามที่คิด

15. นางหลอหราขอตายตามนางเกนบุษบา

ในดาหลัง นางหลอหราคือนางรับใช้ของนางเกนบุษบา มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อ นายของตัว และเมื่อเห็นตามหงษ์ฆ่าพันนางเกนบุษบาตายต่อหน้าต่อตา นางหลอหราจึงขอให้ตามหงษ์ ฆ่านางด้วย อนุญาตให้คล้ายในเรื่องอังกะณี เมื่อระเด่นตุมังกุญพระเชษฐาระเด่นปิ่นหยีได้รับคำสั่ง จากท้าวเจงกะละให้ไปฆ่านางอังกะณี และเมื่อนางอังกะณีรู้ว่าจะต้องตายแน่นอนจึงกระซอก กริชจากมือตุมังกุญแทงอกของเธอ และนางรับใช้ของอังกะณีก็เอากริชที่ปักอกนายหญิงอยู่มาแทงอก ตัวเองจนถึงแก่ความตายเช่นกัน

16. ท้าวฤๅเรณโกรธ

ในดาหลัง ท้าวฤๅเรณโกรธท้าวดาหาเมื่อทราบความจากสารที่ราชทูตนำมาว่า ท้าวดาหาได้ยกนางบุษบาแก้วโละให้ระตูประดาหนแล้ว ทาให้ท้าวฤๅเรณที่น้อยใจ ถึงกับบอกว่า จะไม่ขอยอมไปงานอภิเษกของพระนัดดาแก้วโละ เป็นอันขาด อนาคตนี้คล้ายในสมิริงแต่มาจากสาเหตุต่างกัน กล่าวคือท้าวฤๅเรณโกรธท้าวดาหา ก็เพราะท้าวดาหาไปหลงใหลนางสิฏฐิ จนไม่เอาใจใส่นางจันดระพรพระนัดดา และปล่อยให้นางอาลัยและนางสิฏฐิหมเหงนางจันดระรา ความโกรธของท้าวฤๅเรณนั้นรุนแรง ถึงขนาดเคียดแค้นตัดเป็นตัดตายกับท้าวดาหาเลยทีเดียว

17. นางบี๋หรั่งดีแม่มาຍอุปการะระเด่นมนตรี

ในเรื่องดาหลัง หลังจากที่บันหยีหรือระเด่นมนตรีและประสันตาได้พากันหนีออกจากเมืองญสาตัน และพลัดเข้ามาในเมืองดาหา ที่เมืองนี้ทั้งสองได้พบกับแม่มาຍบี๋หรั่งดีผู้มีเมตตาทั้งสองเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งก็คล้ายในอังเกรณีที่ระเด่นบันหยีได้มขุมมะงาหาราปลอมตนเป็นบันหยีอัมราบาหัง มาอาศัยอยู่กับแม่มาຍดาตยะบันผู้ให้การอุปการะบันหยี

18. ระเด่นวิหยาสะกาผู้เป็นอนุชานางเฉลยเป็นบุตรบุญธรรม

ในเรื่องดาหลัง เมื่อมีสาประหมังกุหนึ่งดีเมืองปะหนั้นสลัดได้ เชลยดีคือนางสะการวาที และพระอนุชาคือระเด่นวิหยาสะกาเป็นบรรณาการ ปรากฏว่ามีสาได้ให้ความรักเอ็นดูแก่ระเด่นวิหยาสะกาเป็นพิเศษ และรับได้เป็นบุตรบุญธรรมของตน เรื่องนี้คล้ายในอารินครา คือนางจันทรกิริณหรือระตูกลานาสัตนาวิราช เมื่อดีได้เมืองบันหะตันสลัดแล้ว ก็ได้เชลยดีคือนางจันดระพรเดหว่า ส่วนอนุชาคือระเด่นชิงาประดาระปากก็ได้เป็นบุตรบุญธรรมของระตูกลานาหรือนางจันทรกิริณเช่นกัน

19. ระตูล่าสาที่ยังทรงงไม่ยอมแพ้พวกบันจุเหร็จ

ในเรื่องดาหลัง ระตูล่าสาออกต่อสู้กับพวกบันจุเหร็จก็รู้สึกลัวกลัวดาวิราหยาหรือระเด่นจขหรั่งอยู่เหมือนกัน แต่เนื่องจากมีความทรงงในศักดิ์ศรีจึงไม่ยอมถอยทัพหรือถอยเมืองได้ต่อสู้และตายในสงครามอย่างสมเกียรติ ซึ่งก็คล้ายในสมิริง ที่ระตูล่าสาแม้จะหนีกลัวบันหยียาเยง แต่ก็ยังไม่ยอมแพ้ให้เสียเกียรติจึงต้องตายในสนามรบ ในอารินครา ระตูปูรายากก็มีบทบาทคล้ายกัน คือไม่ยอมแพ้ระตูกลานาหรือนางจันทรกิริณ ทั้ง ๆ ที่ตนรู้ว่าจะต้องตาย และตายในสนามรบเช่นกัน

20. ที่เลี้ยงมิสาประหม่าหนึ่งร่วมกับเสนาระตุรวรงศา

ในเรื่องดาหลัง ที่เลี้ยงของมิสาสองคนได้กลายร่างเป็นชายตามคำสาปขององค์อัยกาและได้ร่วมกับเสนาระตุรวรงศาอย่างอาจหาญ ฆ่าศัตรู ซึ่งก็คล้ายในสมิรั้งที่ที่เลี้ยงปั้นหยาสมิรั้งหรือนางจันทระราเมื่ออยู่ในร่างชายก็มีความฮึกเหิมสามารถฆ่าเสนาระตุมันตาวันได้อย่างอาจหาญโดยไม่ต้องใช้กองกำลังช่วยอย่างใด

21. ระตุฆงาตาคิดร้ายต่อระเด่นมนตรี

ในเรื่องดาหลัง ระเด่นมนตรีถูกระตุฆงาตาลอกจรรยาเด่นมนตรีตายใจหลงเชื่อถ้อยคำ และในที่สุดระเด่นมนตรีก็ถูกระตุฆงาตาไปมาในทะเลอย่างเสียดเย็น เรื่องนี้คล้ายในเซเกลคือ ระตุโสะจะวิญหลังจากที่ได้ลักพาระเด่นอินุไปแล้ว ก็พยายามเกลี้ยกล่อมให้ระเด่นอินุปฏิเสธ ระตุก็วางแผนให้พรรคพวกทำร้ายระเด่นอินุ และโยนระเด่นอินุลงแม่น้ำเพื่อให้อินุตาย

22. ระตุประดาทนมขอพระชิตาดาทา

ในเรื่องดาหลัง ระตุประดาทนมขอพระชิตาดาทาจากท้าวดาทาได้สำเร็จ แต่ระเด่นมนตรีหรือดาหลังก็สามารถกำจัดระตุประดาทนมได้ เรื่องนี้คล้ายในเซเกลที่ระตุฆงาตาเข้ามาลี้ภัยในเมืองดาทา จนท้าวดาทาเกิดความเกรงกลัว ตัดสินใจยกพระชิตาให้ระตุแต่ในที่สุดระเด่นอินุหรือเซเกลก็สามารถปราบระตุได้สำเร็จ

23. ระตุปั้นจะร่ากัน ปัดทราอุปกัมภ์ปั้นหยา

ในเรื่องดาหลัง ได้ปรากฏว่ามีบทบาทของระตุที่เป็นฝ่ายอุปกัมภ์ตัวเอก ทั้งนี้เนื่องจากตัวเอก คือ ระเด่นมนตรีได้เป็นเขยระตุทั้งสอง ทำให้ระตุรักปั้นหยากรากกับปั้นหยาเป็นโอรสของตน ทั้งยังมีความผูกพันต่อปั้นหยาอีกด้วย ซึ่งก็เหมือนกับในสมิรั้งที่ระตุมันตาวันที่รักและผูกพันปั้นหยาสมิรั้งอย่างมาก และในอาหรับครา ระตุล้าสาก็มีความรักผูกพันต่อปั้นหยาหรือจตุภพระองค์ที่เข้าพึ่งบุญบารมี

24. นางบีบีไว้หนิเป็นมารดาทางเกษมขบา

ในดาหลัง กล่าวถึงมารดาทางเกษมขบว่ามีอาชีพเป็นชาวไร่ ส่วนบิดาทางเกษมได้ตายตั้งแต่ทางเกษมยังเด็ก สองแม่ลูกจึงใช้ชีวิตร่วมกันมาจนมาพบกับระเด่นมนตรี และนางเกษมตายจากทางไป เรื่องนี้คล้ายในกุดาสมิริงที่ปรากฏบรรยายของนายตำบลเป็นมารดาทางมรดกลาญเพียงแต่ว่านายตำบลและภรรยาใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันมาจนถึงวาระที่นางมรดกลาญตายจากไป

25. ระเด่นจหรีงปลอมเป็นผู้กำกับคณะละคร

ในดาหลัง เมื่อระเด่นจหรีง หรือกุดาวิราทยาถูกเสียดักตัวไป ก็ได้พบพระชายาทองสองของระเด่นมนตรี จึงชวนกันออกติดตามหาระเด่นมนตรี ระเด่นจหรีงปลอมตัวเป็นผู้กำกับคณะกร้าอ้าโมะเพื่อสืบข่าวระเด่นมนตรี จนได้เข้ามาอยู่ในเมืองปัตตรา และเมืองหมันหยาปาเอ็ดตามลำดับ เรื่องนี้ก็คล้ายในวังบังวิเทยะ ที่ระเด่นจหรีงเจิ้งกะลขพระญาติของระเด่นมะกะรัตด้วย ปลอมตนเป็นนักดนตรีเข้าไปรับใช้ระตูสิงหนมาตราอย่างใกล้ชิด เพื่อดูลาดเลาและส่งข่าวให้ระเด่นมะกะรัตด้วยปลอมตัวเป็นคณะละครวังบังวิเทยะเข้าไปในเมืองดาหาในเวลาต่อมา

26. ระเด่นมนตรีประสูติ เกิดเหตุการณ์อัศจรรย์

ในดาหลัง ตอนกำเนิดระเด่นมนตรี เกิดฟ้าร้องลั่นก้องไปทั่ว เครื่องดุริยางค์ก็ประโคมเพลงขึ้นเอง และแผ่นดินไหว อนาคตนี้ก็คล้ายในกุดาสมิริงที่กล่าวถึงว่า ระเด่นฮินดูคือเทพที่ได้จุติมาประสูติในครรภ์ประไหมสุหรีกูรีน ในวันประสูติก็เกิดอัศจรรย์ต่าง ๆ ขึ้น คือเกิดพายุใหญ่ ผ่นฟ้าคะนอง เป็นต้น ในเซเกลวันที่ประไหมสุหรีกูรีนประสูติระเด่นฮินดู ก็เกิดพายุฟ้าร้อง ฟ้าแลบ

27. ประสันดาเป็นตัวตลกในเรื่อง

ในดาหลัง บทบาทของประสันดาที่เลี้ยงระเด่นมนตรี เติบโตที่สร้างบรรยากาศที่ครึกครื้น สนุกสนานให้แก่เรื่อง อนาคตที่เลี้ยงตัวเอกฝ่ายชายที่แสดงบทบาทตลกในเรื่องนี้ปรากฏในสมิริง เซเกล เกกูลิดัน และในभागุสอัมบะระ เพียงแต่จะเปลี่ยนชื่อไป อย่างไรก็ตามบทบาทตลกนั้นจะเป็นบทบาทประจักษ์ของพี่เลี้ยงชายของตัวเอกฝ่ายชาย เช่นในสมิริงที่เลี้ยงชายทั้งสองจะคอยสร้างความหรรษาให้แก่เรื่อง ในเซเกลที่เลี้ยงชื่อสิบูตาดิล จะทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อ

ให้เซเกลได้พบกับนางจันทร์กิริณี ในเกล็ดนั้นจะเป็นบทบาทของยรรูเดและกษัตริย์ และในปากุส อัมบะระบทบาทที่เลี้ยงชายตลกชื่อว่า เสมาร์ ซึ่งเป็นผู้ติดตามเจ้าชายโกริบ์นอย่างใกล้ชิด และที่น่าสังเกตอีกก็คือในดาหลัง ประสันตามักจะชอบหยอกเข้ากับบาทนซึ่งเป็นที่เลี้ยงหญิงของ นางบุษบาแก้วโละ ซึ่งก็ตรงกับปากุสอัมบะระที่เสมาร์มักชอบหยอกเย้านางที่เลี้ยงของธิดาหญิงปัทมา

28. ระเด่นจหรั่งออกติดตามหารระเด่นมนตรี

ในดาหลัง ได้ปรากฏบทบาทของระเด่นมนตรีชื่อระเด่นจหรั่งโละออกติดตามหารระเด่นมนตรีโดยใช้ชื่อว่า กุตาวิราหมา ซึ่งก็คล้ายในกุตาสมิรังที่อนุชาทั้งสองของระเด่นอินุชื่อว่า ระเด่นจหรั่งและระเด่นบริษณาก็ได้แปลงนามออกติดตามหารระเด่นอินุ โดยใช้ชื่อว่า วีรปติ และกุตากุสุมิทรตามลำดับ ในเซเกลอนุชาของระเด่นอินุชื่อ จหรั่งดิษฐ์ก็ได้ติดตามหารระเด่นอินุโดยใช้ชื่อว่า ประภุชชาย และในอารีนคราอนุชาระเด่นอิเหนาที่ออกติดตามหาตัวเอกฝ่ายชาย คือระเด่นยารังตะพังกาโละ หรือมีพระนามว่าระเด่นนัคราอินตะหระ และตอนออกติดตามหารระเด่นอิเหนา ก็ใช้นามใหม่ว่า กะลานาสะยาตา

29. พระชายาทั้งสองออกติดตามหารระเด่นมนตรี

ในเรื่องดาหลัง ได้ปรากฏว่านอกจากจะมีตัวละครหญิงระเด่นบุษบาแก้วโละที่ออกติดตามหาคนรักในร่างชายแล้ว ยังปรากฏว่าพระชายารองทั้งสองของระเด่นมนตรีก็ตัดสินใจออกติดตามหารระเด่นมนตรี โดยปลอมตัวเป็นชายเช่นกัน อนุภาคเช่นนี้จะไม่พบในเรื่องอื่น นอกจากในอารีนคราที่ชายารองคือ นางกุสุมาจินตะหระ ธิดารชตูปาหสีออกติดตามหารระเด่นอิเหนา และพระโอรส เพียงแต่นางไม่ได้รับการแปลงร่างเป็นชาย แต่นางก็ใช้นามใหม่ว่า นางกัณจนากรชติกา เพื่อสืบข่าวสวามีและพระโอรส

30. นางบุษบาวิไลต์เป็นพระกนิษฐาเจ้าหญิงดาตา

ในดาหลัง ได้กล่าวถึงพระกนิษฐาของนางบุษบาแก้วโละชื่อ ระเด่นบุษบาวิไลต์ นางได้ดูหนังกับระเด่นจหรั่งตั้งแต่วัยเด็ก นิทานปันทยี่สามนวนที่กล่าวถึงพระกนิษฐาของเจ้าหญิงดาตา ได้แก่เรื่องสมิรัง ชื่อนางอ้างอิงผู้เกิดจากนางสิฏ ในเรื่องอารีนคราพระกนิษฐา นางดาตาชื่อ นางอันตะริกาเกิดจากสิฏเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละครพบว่า อนุภาคย่อยดังกล่าวในเรื่องดาหลังมีส่วนคล้ายคลึงกับอนุภาคย่อยในนิทานพื้นบ้านอีสานวนต่าง ๆ จึงเห็นว่า บทบาทประจำของตัวละครมีส่วนสำคัญต่อการสร้างเรื่องให้คล้ายคลึงกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น (ดูตารางข้างล่างประกอบ)

อนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละคร

อนุภาคย่อยบทบาทประจำตัวละคร ในเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิริง	สมิริง	อารี- นัครา	เซเกล	อังเกรณี	วังบัง- เทยชะ	กกุลิตัน	บากุส- อัมบระ
1. เทวดาเข้าข้างฝ่ายญีปักษ์	-	-	X	-	-	-	-	-
2. ระเด่นมณฑรีสลบ	X	-	-	X	X	X	-	-
3. ระเด่นมณฑรีเส้นหนึ่ง	-	-	X	-	-	-	-	-
4. ระเด่นมณฑรีปลุกวิญญาณ อสุรกาย	-	-	-	X	-	-	-	-
5. ระเด่นมณฑรีบวช	X	-	X	-	-	-	-	-
6. มิสาประหมังกุกหนึ่งเข้าหานาง เฉลย	-	X	-	-	-	-	-	-
7. มิสาประหมังกุกหนึ่งล้มป่วย	-	-	-	X	-	-	-	-
8. ระเด่นบุษบาแก้วโละบวชชี	X	X	-	-	-	-	-	-
9. ระเด่นจขหรั่งม้ายักษ์เพื่อให้ พันสาป	X	-	-	X	-	-	-	-
10. ระเด่นกุสุมาทรามจกภัยได้ เนื้อคู่	X	-	X	X	-	-	X	-
11. ระเด่นจินตระวันทภาพลัดมา พจกภัยกับมิสาประหมังกุกหนึ่ง	-	-	X	-	-	-	-	-

อนุภาคย่อยบทบาทประจำตัวละคร ในเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิริง	สมิริง	อารี- นัครา	เซเกล	อั้งเกรณี	วังบั้ง- เทยช	กกุลิตัน	บากุส- อัมบะระ
12. นางฟ้าถูกสาปเป็นนางเกน บุษบา	X	-	-	-	-	-	-	-
13. นางจินตหราผ่นวาระเด่น มนตรีมาเซยชนาง	-	-	-	-	-	-	-	X
14. ระเด่นศิริกันโอรสท้าว กาหลังมีอคติต่ออินุเหรีจ	-	X	-	-	-	-	-	-
15. นางหลอหาราชอตายตามนาง เกนบุษบา	-	-	-	-	X	-	-	-
16. ท้าวกูเร็นโกรธท้าวดาหา	-	X	-	-	-	-	-	-
17. นางบิ่หรั่งดีแม่มาอุปการะ ระเด่นมนตรี	-	-	-	-	X	-	-	-
18. ระเด่นวิหยาสะกาผู้เป็น อนุชานางเซลยมาเป็นบุตร บุญธรรม	-	-	X	-	-	-	-	-
19. ระตุล้าสานึงทรชนงไม่ ยอมแพ้ท้าวอินุเหรีจ	-	X	X	-	-	-	-	-
20. พี่เลี้ยงมิสาปรหมังกุหนิง รบกับเสนารชตูรวรงศา	-	X	-	-	-	-	-	-
21. ระตุมชงาตาคิดร้ายต่อ ระเด่นมนตรี	-	-	-	X	-	-	-	-

อนุภาคย่อยบทบาทประจำตัวละคร ในเรื่องดาหลัง	กุดา- สมิริง	สมิริง	อารี- หัตรา	เซเกล	อั้งเกรณี	วังบั้ง- เทษ	กกุลิตัน	บากุส- อัมบะระ
22. ราชบุตรดาหนขอพระอิดา ดาหา	-	-	-	X	-	X	-	X
23. ราชบุตรจระกัณ ปัดทราอุบ- กัณกันหนย	-	X	X	-	-	-	-	-
24. นางบีบีไว้หนี เป็นมารดา นางเกนบุษบา	X	-	-	-	-	-	-	-
25. ราชเตนจหรั่งปลอมเป็นผู้ กำกับคณะละคร	-	-	-	-	X	-	-	-
26. ราชเตนมมนตรีประสูติ เกิด เหตุการณ์อัศจรรย์	X	-	-	X	-	-	-	-
27. ราชสันดาเป็นตัวละคร ในเรื่อง	-	X	-	X	-	X	-	X
28. ราชเตนจหรั่งออกติดตามหา ราชเตนมมนตรี	X	-	X	X	-	-	-	-
29. ชายทั้งสองติดตามตาม หาราชเตนมมนตรี	-	-	X	-	-	-	-	-
30. บุษบาวิไลเป็นพระกนิษฐา เจ้าหญิงดาหา	-	X	X	-	-	-	-	-

จากการศึกษาเปรียบเทียบจากอนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละครได้พบว่า อนุภาคย่อยประเภทเดียวกันในเรื่องตาสหลัง และได้เป็นส่วนสำคัญทำให้ เรื่องตาสหลังมีรายละเอียด ในการดำเนินเรื่องเด่นชัดมากขึ้น กล่าวคือนอกจากเรื่องตาสหลังจะนิยมให้มีการดำเนินเรื่องตาม แนวนิทานกูดาสมีริงมากกว่าเรื่องอื่นแล้ว ยังพบว่าในเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ปรากฏบทบาทตัวละคร ในเรื่องไปมีส่วนคล้ายกับบทบาทตัวละครของนิทานเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งทำให้เห็นว่าบทบาท สำคัญที่ผู้เล่าหรือผู้ฟังนิทานอาจจะมองข้ามหรือละเลยไป จึงได้ปรากฏบทบาทประจำของตัวละคร อนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละครในเรื่องตาสหลังคล้ายกับอนุภาคย่อยในนิทานพื้นบ้าน นิทานต่าง ๆ ดังนี้

คล้ายกับเรื่องอาหรับครา	11	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องเซเกล	10	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องสมิริง	9	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องกูดาสมีริง	8	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องวังบังวิเทศ	4	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องอ้งเกรณี	3	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องปากุสอัมบระ	3	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องเกกุลิตัน	1	อนุภาค

จะเห็นว่าเรื่องที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอนุภาคย่อยในตาสหลังอยู่ 4 เรื่องได้แก่ อาหรับคราเซเกล สมิริง และกูดาสมีริง ทั้ง 4 เรื่องนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างอนุภาคหลักในเรื่องตาสหลัง มาแล้ว

4.2.2 อนุภาคย่อยประเภทพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่าง

อนุภาคย่อยประเภทที่แสดงพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่าง โดดเด่นแปลง ให้เป็นบทบาทตัวละครอื่น แทนที่จะให้เป็นบทบาทประจำของตัวละครเดียวกันจากนิทานเดิม ต่อไปนี้ จะกล่าวถึงอนุภาคย่อยต่าง ๆ อันเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่าง พร้อมทั้งศึกษา เปรียบเทียบระหว่างอนุภาคย่อยในเรื่องตาสหลังกับอนุภาคย่อยในนิทานพื้นบ้านอื่น ๆ ดังนี้

1. สงสารรักถึงกัน
2. ปลอมเป็นนักร้อง
3. พวกผู้หญิงหลงรักนักร้อง
4. ได้มิดจากเทพ
5. เกิดอาเพศ
6. ใจมั่น
7. เทวดาถูกสาป
8. ศพลอยแพ
9. ลอบเข้าค่ายระตู
10. นางผู้มีใบหน้าคล้ายกัน
11. พระธิดาถูกยักษ์ลักพาตัว
12. ปลอมเป็นกะเทย
13. พระโอรสต่อสู้กับสัตว์ร้าย
14. ยลโฉมในสนามรบ
15. พิธีแห่หลา
16. นางสิขุซึ่งลูกของตน
17. นางผู้เสนอตัวให้ปันหยี
18. ดีโก้
19. หึงหวง
20. สวนสนาม

1. สงสารรักถึงกัน

ในดาหลัง ได้ปรากฏขนาดย่อมนัดถอนตัวเอกทั้งคู่ต่างอยู่ในสภาพของโจรป่า บันจุเหร็จและกำลังออกติดตามหากัน มิสาประหมังกุหนึ่งได้ข่าวว่าปันหยีอยู่เมืองมณฑล จึงส่งสาร แสดงความนัยให้ปันหยีรู้ว่าตนกำลังติดตามมา ฝ่ายปันหยีก็ส่งสารแสดงความนัยว่า กำลังจะตาม มิสาไปเมืองกาหลัง อนาคตเช่นนี้คล้ายกับเรื่องวังบั้งวิเศษ คือวังบั้งได้ส่งสารเกี่ยวนางวรัศ

ตราสารหนี้ และนางก็ตอบกลับมามีว่า ได้รู้ความจริงแล้วว่า วังบั้งวิเทยษคือระเด่นมะกะรัตด้วยคู่หมั้นของตน นางยังรักระเด่นมะกะรัตอยู่ และไม่เต็มใจเป็นมเหสีระตุลาเข้ม

2. ปลอมเป็นนักแสดง

ในดาหลัง อนุภาคย่อยที่นาสนใจอีกประการหนึ่งคือ มีการปลอมเป็นชายนักชบราคือ อ้าโระ เพื่อสืบข่าวคนรัก ผู้ที่ปลอมคือพระชายาทิ้งสองของระเด่นมนตริ ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้ใครครหานางได้ว่าเที่ยวตามหาชาย วิธีนี้คล้ายเรื่องสมิริง คือนางซิทันดระราและพี่เลี้ยงปลอมตัวเป็นกามู ซึ่งเป็นชายนักเล่นละครเพื่อสืบข่าวคนรักและยังคล้ายกับเรื่องวังบั้งวิเทยษคือระเด่นมะกะรัตด้วยและพี่เลี้ยงต่างปลอมองค์เป็นคณะละครเปงันสะสันเข้าไปเล่นละครในดาหาเพื่อจะได้พบพระธิดาวรสตราสารหนี้แห่งดาหา

3. พวกคู้หญิงหลงรักนักแสดง

ในดาหลัง บุตรีทั้งสองของปาเตะแห่งประหมอดันได้มาหลงรักอ้าโระทั้งสองด้วยคิดว่าเป็นชาย จนทำให้นางทั้งสองแบผลาเมื่อไม่สมหวัง ซึ่งก็คล้ายในสมิริง กล่าวคือนางนิลวาทิรักกามูวาระคชโดยไม่รู้ที่แท้แล้ว กามูเป็นหญิงเหมือนกัน จนทำให้เกิดเรื่องราวหึงหวงนางวังขึ้น และใส่ร้ายว่ากามูวาระคชมีความสัมพันธ์กับนางนางวัง

4. ได้นิimitจากเทพ

ในเรื่องดาหลัง องค์อัยกาได้นิimitแกมิสาประหมังกุหนึ่งว่า แท้ที่จริงดาหลังก็คือระเด่นมนตริ ซึ่งก็คล้ายในวังบั้งวิเทยษ ที่พระธิดาเทพได้เข้าค้ำนางวรสตราสารหนีบอกวาระเด่นมะกะรัตด้วยรัชทายาทกุเรป็นได้ปลอมองค์เป็นวังบั้งวิเทยษเพื่อตามหานาง ทั้งยังบอกว่าอีกไม่นานจะได้อภิเษกสมรสกัน ทำให้เจ้าหญิงดาหามั่นใจในตัววังบั้งวิเทยษมากขึ้นในเซเกล ภัทรกาลก็เข้าค้ำอาวีวังสะ หรือระเด่นอินู (เซเกล)ว่า อีกไม่นานระเด่นอินูจะได้ครองคู่กับระเด่นจันทรภักหรือนางเศลขบรังติ ทำให้ระเด่นอินูเกิดความมั่นใจในตัวนาง และไม่คิดที่จะทรมาณนางอีกต่อไป จึงเข้าไปเปิดเผยตัวเองกับนาง

5. เกิดอาเพศ

ในดาหลัง เกิดเหตุการณ์สนุกสนานขึ้นในเมืองดาหา โดยที่ต่างคนต่างก็ลืมเรื่องทุกข์โศกของท้าวดาหา และนางบุษบากำโลละ ความสนุกและหลงระเริงจนลืมนึกถึงความไม่เหมาะสมที่เจ้าหญิงวงศ์เทวจะต้องเข้าอภิเษกกับพระตุนั้น ทำให้เกิดเหตุร้ายต่อมาก็คือ นางบุษบากำโลละต้องพลัดพรากจากเมืองดาหา อนาคตเหตุการณ์ย่อมนัดคล้ายกับในกุดาสมิริง ในกุดาสมิริงนั้นชาวเมืองกูรีป็นและดาหาพากันสนุกไม่กระทำการกิจพิชิตอชุกนิยสถานของพระเป็นเจ้า องค์ภัทรกาลจึงบันดาลให้เกิดความทุกข์ขึ้นโดยเริ่มที่กูรีป็น คือให้ระเด่นอินู ผู้เป็นที่รักของทุกคนต้องจากเมืองกูรีป็น และระเด่นบุษบากำโลละก็ถูกองค์อัยกาหอบไปอยู่ในแดนตุมาสิก ในเกกูลิตัน นางฟ้าสุประภาบันดาลาให้ระเด่นมนตรีหลงนางเกนดริน จนให้ควักดวงตามสามชายา

6. ใช้บน

ในดาหลัง มีการใช้บนตามธรรมเนียมของกษัตริย์ชวา ตอนระตุนั้นจะร่ากันหน้าพระโหมสุหรีและพระชิตาบุษบาสำหรับพร้อมด้วยเสนาข้าราชการมาใช้นบนที่ภูเขาแห่งหนึ่ง และได้ปฏิสันถารกับพระกษิราหยาครู เรื่องที่คล้ายกับในกุดาสมิริง คือ ท้าวดาหาอินดีที่ทุกเรื่องจบลงด้วยดี คือได้พบพระชิตา พระโอรส พระนัดดา พร้อมหน้าและก่อนจะได้เตรียมการอภิเษก ท้าวดาหาก็เสด็จพร้อมด้วยพระโอรส พระชิตา และพระนัดดาสู่ภูเขาวราหาลเพื่อพื่อนราบูชาพระเป็นเจ้าในเทวสถาน และถวายไทยทานแก่พราหมณ์ชื่อบิภูทั้งหมด

7. เทวดาถูกสาป

ในดาหลัง ปรากฏอนาคตย่อหลายตอน เริ่มตั้งแต่นางฟ้าถูกสาปมาเป็นนางเกนบุษบา เทวดาถูกสาปมาเป็นยักษ์เมืองกาหลัง เทวดาสาปมาเป็นเสือในป่าเมืองเมืองกาหลัง เทวดาถูกสาปมาเป็นควายป่าในป่าเมืองหมันยาปาเอ็ด และเทวดาถูกสาปมาเป็นจระเข้ในหนองน้ำเมืองมงกล ปรากฏว่าพวกปั้นจุเหรีจวงศ์เทวาได้ฆ่าตัวละครที่ถูกสาปจนกลับคืนสู่สวรรค์ คล้ายกับในกุดาสมิริง คือนางมรรตลาจึ่งที่เป็นนางฟ้าถูกสาปมาใช้กรรม เทวดาถูกสาปเป็นสิงคิ เมื่อพบระเด่นอินูจึ่งพ้นสาป เทวดาถูกสาปเป็นแทตย์ชื่อนลประยงค์ เมื่อถูกระเด่นจขหรงฆ่าจึ่งพ้นสาป และนางยักษ์นั้นทโศคาจึ่งเป็นนางฟ้าถูกสาปเมื่อพบระเด่นจขหรงก็ถูกฆ่าจึ่งพ้นสาป ในอารินครา เทพษดาราชาพร้อมทั้งมหสิถูกสาปเป็นยักษ์ เมื่อใดพระโอรสอิเหนามาจึ่งจะพ้นสาปทั้งคู ในเซเกล เทพตระถูกสาปเป็นรากษส เมื่อถูกเซเกลฆ่าก็จึ่งพ้นสาป ในบากุสอัมบระ อมมนุษย์หยงบิทรูถูกพระชิตาของตนฆ่าด้วยໄໝ้มุควิเศษจนตาย แล้วคืนร่างเป็นเทพภัทรดังเดิมเช่นกัน

8 ศพลอยแพ

ในดาหลัง ตอนนางเกนบุษบาเสียชีวิต ระเด่นมนตรีสั่งให้พี่เลี้ยงจัดศพลอยแพ โดยตกแต่งอย่างสวยงามงดงามในรูปของมณฑปและประดับประดาด้วยดอกไม้ เพื่อจะส่งแพไปขึ้นเกาะแห่งหนึ่งแล้วจะได้ทำพิธีเผาศพนางที่นั่น อนุภาคย่อยนี้คล้ายกับในเรื่องอังกฤษ ก๊อวาคือเมื่อระเด่นบันหนีย้ายเสียนางอังกฤษไป ระเด่นบันหยี่ก็สั่งให้จัดหาเรือสองลำเพื่อบรรทุกศพนางและนางรับใช้ ในกุตาสมิริง เมื่อระเด่นอินุพบความจริงว่าตนได้ฆ่าอนุชาของนาง ชีษะงูลาหธา เข้าแล้ว จึงได้จัดศพลอยแพขึ้นเพื่อเป็นการไถ่โทษ

9. ลอบเข้าค่ายระตู

ในดาหลัง หลังจากที่บันหยี่ได้ปลุกวิญญาณเพื่อจะทำการชมขวัญศัตรู และแสดงอำนาจทางไสยศาสตร์ บันหยี่ก็ลอบเข้าค่ายระตูมงกลเพื่อทำลายคาถาระตู ปรากฏว่าบันหยี่ได้ไว้ชีวิตระตูมงกลและระเด่นมั่งกันด้วยคำหึงถึงศักดิ์ศรีนี้กรบ ทั้ง ๆ ที่ก็มีโอกาสจะฆ่าศัตรูทั้งสองได้ ซึ่งก็ไปคล้ายคลึงกับในอารีนคราที่มีสารานต์ดาปา (ระเด่นกุงหงส์) พระอนุชานางจันทร์กิริณี ได้ลอบเข้าไปในค่ายระตูกะบาลัน โดยมีได้ทำอันตรายแก่ระตูเลย ทำให้ระตูดอมแพ้และชื่นชมน้ำใจของระเด่นองค์นี้อย่างมาก

10. นางผู้มีใบหน้าคล้ายกัน

ในดาหลัง หลังจากที่ระเด่นมนตรีต้องสูญเสียนางเกนไปแล้ว ก็มาพบนางบุษบาสำหรับผู้มีใบหน้าเหมือนนางเกนบุษบา ทำให้ระเด่นมนตรีเกิดความมั่นใจว่า นางเกนบุษบามาเกิดใหม่เป็นนางบุษบาสำหรับ ระเด่นมนตรีจึงหลงรักนาง และลักพานางหนีมา ในอังกฤษ ระเด่นบันหยี่ได้เลือกนางเกลติงกุงหนึ่งเพราะนางมีใบหน้าเหมือนนางอังกฤษคนรักเก่า โดยระเด่นบันหยี่เชื่อว่านางอังกฤษเกิดใหม่

11. พระชิตาฤกษ์ยักษ์ลักพาตัว

ในดาหลัง ยักษ์ซึ่งเป็นเทวดาผู้ถูกสาปมาอยู่เมืองกาหลัง ต้องการจะพ้นคำสาป จึงเข้าไปลักพานางบุษบาออกจาก เพื่อจะให้บันจุเหรีจวงศ์เทวาม่าตน อนุภาคย่อยนี้ไปคล้ายกับในกุตาสมิริง คือแท่นนลประยงค์อยากจะพ้นคำสาปจึงไปลักพานางรัตนาวิลิตผู้เป็นพระกนิษฐาของระเด่นอินุ ระเด่นจะหรั่งจึงออกติดตามและฆ่ายักษ์ตนนั้น ยักษ์จึงพ้นสาป ซึ่งก็คล้ายในเซเกลเช่นกัน ที่ได้กล่าวถึงรากษสได้ลักพานางจันทร์กิริณีไป เซเกลจึงอาสาออกติดตามมารากษสตนนั้น จนรากษสได้พ้นสาปคืนร่างเป็นเทพบุตรคู่

12. ปลอมเป็นกะเทย

ในดาหลัง ระเด่นมนตรีต้องปลอมตัวเป็นกะเทยเพื่อจะได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิด ระเด่นบุษบา ก้าโละ อนุญาตให้คล้ายกับเรื่องเซเกลถึงสองคน เพียงแต่ว่าได้เปลี่ยนบทบาทตัวละครและรายละเอียดของเรื่องไปว่า เมื่อระเด่นอินหรือเซเกลได้มาปีศาจที่ลักพานางจันทร์กิริณ มาถวายที่วาดานาได้สำเร็จ พี่เลี้ยงของระเด่นอินที่ชื่อ สิบตาดิล ก็ได้แต่งตัวเป็นสตรีเข้าใกล้ชิด พระธิดาเพื่อจะช่วยเหลือให้เซเกลกับนางได้พบกันและในดีกระตุกขลานะกุงสิงที่มาดีเมืองกาหลัง เพื่อแย่งชิงระเด่นรัตนากุมุท ก็ปรากฏบทบาทของอารีประบังสะ (ระเด่นจขหรั่ง) ได้ปลอมองค์เป็นระเด่นเจ้าหญิงกาหลัง เพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดระตุ และได้เห็นจุดอ่อนเพื่อจะมาระตุได้

13. พระโอรสต่อสู้กับสัตว์ร้าย

ในดาหลัง ระเด่นกุสุมาหาราต่อสู้กับควายปีศาจ ซึ่งก็คือเทวดาที่อยู่ในร่างยักษ์ ถูกสาบมาในห้วงดีเทวามาเพื่อจะให้พ้นสาบ ในที่สุดพระโอรสบัณฑิตก็สามารถฆ่าควายปีศาจได้ในเกลูลิถัน ระเด่นอาลิตซึ่งเป็นโอรสระเด่นมนตรี ก็ต่อสู้กับวัวป่าที่เขาขวิดหาร้ายชาวบ้าน และก็จับวัวได้ ต่อมาวัวป่านั้นก็กลายเป็นวัวเชื่องไปในที่สุด

14. ยลโฉมในสนามรบ

ในกาหลัง ได้มีการแอบยลโฉมกันในสนามรบ โดยให้บัณฑิตหรือระเด่นมนตรีได้ เฝ้าแอบมองมิสาประหนึ่งกุงหนึ่งจนกระทั่งจำได้ว่า มิสาคือนางบุษบา ก้าโละ ในสมิรั้งระเด่นอิน และบัณฑิตสมิรั้ง (นางจันทร์ตรา) เพชฌฆาตในสนามรบ และเกิดรักกันขึ้น บัณฑิตสมิรั้งหรือนางจันทร์ตราสามารถชำระระเด่นอินได้

15. พิชัยแบหลา

มีพิชัยแบหลาเป็นพิชัยที่แสดงถึงความจงรักภักดีที่มีต่อภักษดาของตน ในดาหลังมีการแบหลาของประไหมสุหรีตระกูล ประไหมสุหรีมิ่งกลและพระสุริสา แม้แต่นางบุษบา ก้าโละก็ยังคงกำหนดให้แบหลาตายตามระตุประตาทน อนุญาตการแบหลานั้นยังพบในเรื่องเซเกล คือประไหมสุหรีประหมอดัน ประไหมสุหรีวีรบุหมีและประไหมสุหรี เก็นดังกุงหนึ่งได้แบหลาตายตามระตุผู้เสียชีวิต ในวังบั้งวิเทยะ ประไหมสุหรีระตุลา เข้มก็ได้แบหลาตายตามระตุลา เข้มหลังจากระตุได้แพ้และเสียชีวิต

16. นางลิกขังลูกของตน

ในนิทานปันทียบางสำนวนปรากฏบทบาทของนางลิกขุพระชายาสาถ์ที่ 4 ของวงศ์
ทเวา ในดาหลังนางลิกกาหลังเป็นพระมารดาพระเด่นศิริกัน เมื่อรู้วาระเด่นศิริกันภก
ก็เกลียดชังพระโอรสของตน ได้สาบแช่งให้ระเด่นศิริกันรับกรรมจากผลการกระทำของตน
ในสมิร้างได้ปรากฏบทบาทของนางลิกดาหาที่อิจฉาริยาประไหมสุหรีจนได้มาประไหมสุหรีดาหา
สำเร็จ จากนั้นก็ได้กระทำการทารุณต่อพระธิดาของตนตลอดมา

17. นางผู้เสนอตัวให้ปันทีย

ในดาหลัง นางพญานุกสาถ์แห่งเมืองแม่มายหลงรักปันทีย จึงยอมเสนอตนเป็น
ชายนและมอบเมืองแม่มายให้ปันทียครอบครอง อนาคตเช่นนี้ก็ปรากฏในเชเกล ให้มีลูกกับนาง
จันทร์กิริณ แต่เมื่อนางได้คืนร่างเป็นหญิง นางก็ช่วยวนเชเกลและขอให้เชเกลเป็นสามีของนาง

18. ดีโก้

ในดาหลังปรากฏอนาคตย่อยการดีโก้ที่เมืองกาหลังระหว่างโก่งของระเด่นศิริกัน
กับโก่งของปันทียทั้งสอง โดยระเด่นศิริกันทำพินันว่า ถ้าโก่งตนชนะ ตนจะขออะไรก็ได้ แต่ใน
ใจของระเด่นศิริกันก็คิดจะขอนางเชลยकुดาวิราทยา ในเกกูลิถัน มีการประลองดีโก้ระหว่าง
ระเด่นมนตรีผู้เป็นบิดา กับระเด่นอาลิตผู้เป็นโอรสซึ่งก็คล้าย ๆ กับเรื่องนางสิบสองหรือพระรถ
เมรี การดีโก้ครั้งนี้ทำให้พระบิดามันตรีสามารถจำพระโอรสของตนได้

19. หิงหวง

ในดาหลัง มีบทบาทของพระชายาทั้งสองรู้สึกหิงนางจินตหยรา ทั้งนี้เพราะนาง
เป็นต้นเหตุทำให้นางทั้งสองต้องพลัดพราก และสูญเสียระเด่นมนตรีไป ดังนั้นเมื่อนางทั้งสองมา
ถึงเมืองปัตตรา จึงยังไม่รีบติดตามปันทีย แต่อยู่เมืองนี้เพื่อแสดงละครด้วยการร้ายรากรบาท
กระเทียบเปรียบเปรยนางจินตหยราให้หน้าใจ แม้อันที่ปันทียขออนุญาตนางทั้งสองไปเยี่ยมเมือง
ปัตตรา นางทั้งสองก็อดไม่ได้ที่จะกระบาทกระเทียบตามประสาหญิง ในสมิร้างได้พบบทหิงหวงของ
นางนิลวาดี เนื่องจากนางนางวังไปสนิทสนมกับกำบุวาระคชะ จนเกิดมีปากมีเสียงกันขึ้น ในอารินครา
พระกนิษฐาของนางจันทร์กิริณหิงหวงที่ระเด่นอิเหนาหลงรักนางจันทร์กิริณโดยไม่สนใจนาง นางจึง
แกล้งยุให้นางจันทร์กิริณกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ถูกต้องเพื่อลวงใจระเด่นอิเหนา จนระเด่นอิเหนา
เข้าใจผิดคิดว่านางจันทร์กิริณเป็นคนใจอำมหิต ในเชเกล ระเด่นอินุหรืออารีวังสะหิงบั้นยกโดย

พบว่าได้หมอนของนางจันทร์กีร์มีรูปของบันยัก ระเบิดนุจึงขับไล่นางออกจากเมืองไป ใน
 เกกูลิตัน นางฟ้าสุปรภากาถึงพระชายาทั้งสาม เพราะระเบิดนุมันตรีมิได้สนใจใยดีที่จะเลือกนางเป็น
 ชายา นางจึงบันดาลให้ระเบิดนุมันตรีหลงรักนางเคนดรีน จนเกิดเหตุวิบัติขึ้นที่เมืองดาหา

20. สวนสนาม

ในเรื่องดาหาลัง มีสาปประหมังกุหนึ่ง เป็นผู้นำกองทัพสวนสนามผ่านเมืองมณฑล
 เพื่อให้เห็นเหยื่อทราบว่านางกำลังออกติดตามหาบันยักอยู่ ในกุดาสมิริง มีศึกโศจะวิฆนุมาล้อมเมือง
 กาทลัง แต่ก่อนที่พวกบันยักจะระดมออกรบป้องกันเมือง บันยักระเบิดนุก็ได้นำกองทัพออกสวนสนาม
 สร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวเมือง

การเปรียบเทียบอนุภาคย่อยประเภทพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่างพบว่า
 อนุภาคย่อยดังกล่าวในเรื่องดาหาลังมีส่วนคล้ายคลึงกับอนุภาคย่อยในนิทานบันยักสามวรรคต่าง ๆ
 จึงเห็นว่าพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่าง แม้จะไม่ได้เป็นบทบาทของตัวละครเดียวกัน แต่
 พฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่างเหล่านี้ มีความสำคัญเพราะบ่งชี้ให้เห็นร่องรอยของลักษณะ
 นิทานบันยัก ซึ่งมักจะปรากฏทั้งในนิทานสามวรรคต่าง ๆ และในเรื่องดาหาลัง ทั้งจะไ้แสดงด้วย
 ตารางประกอบ ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาณาจักรอยุธยาประเภทพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่าง

อนภาค	คาหลัง	กุดาสมิริง	สมิริง	อารีนครา	เซเกล	อังเกรณี	วังขัง	เกกุกิตัน	บากุล
1. ส่งสาร รักถึงกัน	มีสาส่งสาร รักให้ปันหยี		อินทาคักดา ทองให้นาง จันดารา		เซเกลส่ง สารรักให้ จันทรภิรม		วังขังส่ง สารรักให้ ชิตาดาทา		
2. ปลอม เป็นนักแสดง	สองชายา ปลอมเป็น อ้าโมะ		จันตะรา ปลอมเป็น กำบู				มะกะรัต ปลอมเป็น วังขัง		
3. ผู้หญิง หลงรักนัก	สองบุตร หลงรักสอง อ้าโมะ		ชายาอินทลง รักกำบู						
4. ได้นิมิต จากเทพ	กำโลละได้ นิมิตจากองค์ อัยกา				เซเกลได้ นิมิตจาก ภคธราละ		ชิตาดาทา ได้นิมิตจาก พระคิเว		
5. เกิด อาเพศ	กำโลละเข้า พิณนบพลา	อินและนาง กำโลละพลัดกัน		อิเหนาหนี นางกลีบ กูเรป็น			มนตรีให้ ควักตา ของชายา		
6. ใช้บน	ระตุนจะรา กันใช้บน	ท้าวคานา ใช้บน							

อนุภาค	คาหลัง	กุดาสมิริง	สมิริง	อาร์นครา	เซเกล	อั้งเกรซี่	วังขัง	เกกูลิตัน	บากุล
7. เทวดา กูดสาป	เทวดากูดสาป เป็นยักษ์ เสือ ควาย จระเข้	เทวดากูดสาป เป็นนางยักษ์ ลิงฤษ์ แทคย์		เทวดากูดสาป เป็นยักษ์และ นางยักษ์	เทวดากูดสาป เป็นรากษส			มันตรีกูดสาป ให้หลงนาง เกนควัน	ภครกูดสาป เป็นอมมนุษย์ กินคน
8. ศพ ลอยแพ	ศพนางเกน ลอยแพ	ศพบรรพต สำหรับลอยแพ				ศพอั้งเกรซี่ ลอยแพ			
9. ลอบเข้า ค้ายระคู้	ป็นหื้อเข้า ค้ายระคู้ มังกล			กุดองสำหรับ เข้าค้าย กะขาลัน					
10. นาง ผู้มีหน้าคล้าย กัน	บุชบาสำหรับ หน้าเหมือน นางเกน					นางเดหัวหน้า เหมือนอั้ง เกรซี่		มันตรีให้ควักตา ของข้าซา	
11. พระชิตา กูดยักษ์ลัก พาตัว	ยักษ์ลักพา นางอาอง	แทคย์ลักพา ชิตาทุเรปัน			รากษสลัก พาเจ้าหญิง คาตา				
12. ปลอม เป็นกะเทย	ระเค้นมนตรี ปลอมเป็น กะเทย				มู มู หเลียงและ จะหรั้ง ปลอม เป็นกะเทย				

อนภาค	คาหลัง	กคาสมิรัง	สมิรัง	อารันครา	เซเกล	อั้งเกรส	วังบัง	เกกุลิตัน	บากุล
13. พระ โอรสต่อสู ส์ตัวร้าย	กสุมาหรา สู้กับควาย ปีศาจ							อาลิตสูกับวัวบ้า	
14. สลโจอม ในสนามรบ	ป็นทขี่จ่ามิสา ก้าโลละได้		จันตะราจ่า ระเค่นอินดูได้						
15. พิธี แบหลา	ช่าฮาดระเส และมงกล แบหลา				ช่าฮาส่าม เมืองเข้า พิธีแบหลา		ช่าฮาแห่ง ลาเซ็มเข้า พิธีแบหลา		
16. นางลิก ซังลูกของตน	ลิกกาหลังซัง ศิริกัน		ลิกดาหาซัง นางจันตะรา						
17. นางผู้ หอมเสนอดัว ให้บัณฑิต	นางแม่มาฮ เสนอดัวให้ บัณฑิต				ปีศาจมนิ เสนอดัวให้ เซเกล				
18. ตีไก่	จะหรงตีไก่ กับศิริกัน							มันตรีตีไก่ กับอาลิต	

อนุภาค	คาหลัง	กุดาสมิริง	สมิริง	อาร์นครา	เซเกล	อ็องเกรส	วังปัง	เกกุลิตัน	บากุล
19. หิงหวง	สองช่าซาหิง จินคะหฺรา		นางนาวังหิง นิลวาดี	อันคะริกา หิงนาง	เซเกลหิง ระดุนัยก			สุประภาหิงสาม ช่าซา	
20. ส่วน ส่วนาม	มีสาพาผลส่วน ส่วนามที่มังก	บันหัยพาผล ส่วนส่วนามที่ กาหลัง							

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการเปรียบเทียบอนุภาคย่อยประเภทหลัง ทำให้พบว่าอนุภาคย่อยเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกับนิทานปันทยี่เรื่องต่าง ๆ โดยไม่เจาะจงว่าเป็นเรื่องหนึ่งเรื่องใดดังนี้

คล้ายกับเรื่องเซเกล	8	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องสมิริง	6	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องกูดาสมิริง	5	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องอารินครา	4	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องเกกูลิตัน	3	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องอังเกอร์ณี	2	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องวังบั้งวิทเทยชะ	2	อนุภาค
คล้ายกับเรื่องบากุสอัมบะระ	1	อนุภาค

จะเห็นว่าอนุภาคย่อยประเภทพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่างนั้น ก็ยังคล้ายนิทานปันทยี่ 4 เรื่องได้แก่ เซเกล สมิริง กูดาสมิริง และอารินครามากกว่าเรื่องอื่น นอกจากนี้บางอนุภาคแม้จะมาจากนิทานปันทยี่เพียงไม่กี่เรื่อง แต่ก็พบว่ามีความน่าสนใจต่อการสร้างเรื่องให้แปลกออกไป เช่นอนุภาคที่พวกผู้หญิงหลงรักนักแสดง เพราะไม่รู้ว่าเป็นนักแสดงที่แท้ก็คือผู้หญิงเหมือนกัน การลอบเข้าค่ายระตู่ของปันทยี่นางผู้มีใบหน้าคล้ายกัน การปลอมเป็นกะเทย การตีไก่ พระโอรสปราบสัตว์ร้าย เป็นต้น เหล่านี้ก็ได้ทำให้เรื่องดาหลังมีรายละเอียดที่น่าสนใจมากขึ้น

เมื่อได้ศึกษาที่มาของเรื่องดาหลังด้วยการเปรียบเทียบอนุภาคทั้งหมด ทั้งอนุภาคหลักและอนุภาคย่อยในเรื่องดาหลัง และในนิทานปันทยี่สำนวนต่าง ๆ พบว่าอนุภาคหลักในเรื่องดาหลังคล้ายคลึงกับอนุภาคหลักในเรื่องกูดาสมิริงมากที่สุด ทำให้เราเชื่อว่า เรื่องดาหลังน่าจะมามีที่มาจากเรื่องกูดาสมิริงในด้านอนุภาคหลักมากที่สุด ในการศึกษาอนุภาคย่อยต่าง ๆ พบว่า เรื่องดาหลังมีที่มาจากนิทานปันทยี่สำนวนต่าง ๆ โดยยังนิยมหยิบยืมอนุภาคย่อยจากเรื่อง กูดาสมิริง เซเกล อารินครา และสมิริงมากกว่าเรื่องอื่น ๆ

เมื่อพิจารณาทั้งอนุภาคหลัก และอนุภาคย่อยแล้วพบว่า เรื่องดาหลังได้มามีที่มาจากเรื่องกูดาสมิริงในการสร้างอนุภาคหลัก และมีที่มาจากนิทานปันทยี่หลายสำนวนในการสร้างอนุภาคย่อย เรื่องดาหลังจึงมีที่มาจากนิทานปันทยี่หลายสำนวน